

www.e-rara.ch

Gothofredi Guillelmi Leibnitii - opera omnia

Theologica

Leibniz, Gottfried Wilhelm

Genevae, MDCCLXVIII. [1768]

ETH-Bibliothek Zürich

Shelf Mark: Rar 10306: 1

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-45144>

Adnotationes in librum de origine mali, haud ita pridem in Anglia evulgatum.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

ADNOTATIONES
IN LIBRUM
DE ORIGINE MALI,
HAUD ITA PRIDEM IN ANGLIA
EVULGATUM.

ARGUMENTUM.

§. I. **S** Ciagraphia generalis Libri Kingiani de Origine Mali, qui quinque absolvitur capitibus. Eorum quintum cum suis sectionibus vult ostendere, veram libertatem pendere ab indifferentia æquilibrii, vaga, integra & absoluta. §. 2. Hoc principium electionis sine causa & ratione multi habent pro grandi privilegio Dei & substantiarum intelligentium; sed persuasio hæc vana est, nec in natura unquam reperietur electio sine antecedente boni malive representatione, sine inclinationibus quibusdam, vel rationibus moventibus. §. 3. Refertur inter doctrinas, a Scholasticis resuscitatas, indifferentia vaga in electionibus, vel casus verus, in animis conceptus, quasi nihil nobis inclinationem inspiraret, quando ejus distincta perceptione caremus. Plato, Aristoteles, Thomas, Durandus, alique Scholastici, libertatem in usu rationis atque inclinationum, ad eligendum, vel averfandum, objecta permovementium, collocaverunt, a quibus alii quidam Philosophi nimium subtiles sine causa discesserunt, electionem inexplicabilem, a quavis omnino re independentem, introducentes; inter eos est Kingius, qui spontaneitatem & rationem privare suis commodis, eaque omnia in vagam indifferentiam conferre novit. §. 4. Sed distinctius rem exponemus. Caput ejus primum versatur in principiis, & agit de notione Substantiæ, Materiæ, de natura Notionum. §. 5. De criterio Veritatis. Explicatio ill. Leibnitii, qui distinguit inter veritates facti & veritates rationis. §. 6. De Motu, Materia, Spatio. Quamcumque de spatio sententiam tuemur, sufficit, existere Deum, causam materiæ & motûs, & denique omnium rerum. In fine Capitis præclare docet Kingius, Deum agere finis cuius gratiâ,

gratiâ, & in creatione mundi spectasse id sollicitè, ut ei maximam convenientiam impertiret, maximam opportunitatem entium sensu præditorum, & maximam adpetituum compatibilitatem, quam potentia, sapientia & bonitas aliqua, omnes infinita & invicem colligata, unquam producere potuissent, & si mali quid remanserit, judicandum, perfectiones hæcæ divinas infinitas non potuisse (mallem non debuisse) id inde excludere. §. 7. Caput secundum, mali anatomiam quandam exhibet: Malum est vel metaphysicum, vel physicum, vel morale. Incipit Auctor a malo metaphysico in Capite tertio, observatque, creaturas esse imperfectas, quod ex nihilo prodissent, nec ab earum productione manum abstinuisse Deum, ob abundantiam suæ bonitatis, qua imperfecti quid adesse maluit, quam nihilum; certas quasdam res fieri quidem meliores potuisse, sed non sine aliis novis, iisque majoribus, incommodis; esse bonitatis infinita eligere optimum; corpora aquè esse creata, atque spiritus, nec opus materiæ summo Deo indignum fuisse. §. 8. Caput quartum agit de malo physico. Existimat Kingius, malum physicum a materia, vel potius ab ejus motu, proficisci. Summus Operis apex erat structura animalium, quo passim exstarent creaturæ cognitionis capaces. Censet hinc porro Auctor cel. aërem, immò & atherem purissimum, suos habere incolas, perindè atque aquam & terram; non dari tantum spiritus puros, sed etiam animalia immortalia, iis similia, quorum anima cum materia atherea & incorruptibili conjunguntur; & immortalitatem, Adamo concessam, si obsequutus fuisset, non naturæ suæ, sed gratiæ divini, effectum fuisse. §. 9. Porro ostenditur, ad conservationem animalium corruptibilem necessaria illis fuisse certa quedam indicia, periculum imminens prodenia, ejusque evitandi inclinationem gignentia; hinc adesse dolorem, metum mortis, famem, sitim, &c. §. 10. Sed Auctorem Naturæ istiusmodi incommoda sexcentis commodis communibus & perpetuis compensasse; famem ac sitim augere voluptatem in capiendis cibis, laborem moderatum jucundum esse virium animalis exercitium, somnum, propagationem sobolis, voluptates gignere, metum, cupiditatem, aliosque adfectus, plerumque esse utiles, & per accidens tantum ad malum vergere; idem dicendum de venenis, morbis epidemicis, aliisque rebus noxiis, esse scilicet inevitabilia benè concepti systematis consecraria: quod ignorantiam atque errores adinet, eos, qui vitari nequeant, nec tam usitatos, nec tam perniciosos existere: qui plurimum mali adferant, culpa nostra oriri solere, nec hinc a malis naturalibus duci debere consciscenda sibi mortis argumentum. §. 11. Quin etiam, cuncta hæc mala per accidens a bonis oriri causis, & ex omni eo, quod cognoscimus, concludi posse ad omne id, quod ignoramus, ea scil. mala excludi non potuisse, nisi admissis incommodis multo majoribus, mundum ad instar magni aedificii considerandum esse: præterea existimat Auctor, Adamum non, nisi virtute gratiæ divini, & pacti cum Deo initi, a malis naturalibus exemptum fuisse, Moysen septem tantum effectus primi peccati enumerare; maximam malorum nostrorum

vim a necessitate materiæ proficisci, imprimis post gratiam subtractam, immortalitatem post nostrum exilium oneri nobis fuisse, & forsitan pro beneficio habendum, quod nullus amplius aditus nobis pateat ad arborem vitæ. §. 12. Caput quintum explicat originem mali moralis; Auctor eam derivat ab eo, quod perfectionem aliquam adpellat, scilicet a potentia eligendi sine aliqua ratione & causa finali seu impulsiva: ingens sanè paradoxum, maximam imperfectionem, hoc est, peccatum, ab ipsa perfectione proficisci, at non minus paradoxum, rem a ratione longè alienissimam pro perfectione habere.

§. 13. Sectio igitur hujus Capitis prima naturam electionum pandere debet. Confundit hic Kingius eos Auctores, qui voluntatem judicio intellectus, aut inclinationibus adpetitibus antecedentibus, flecti censent, cum iis, qui voluntatem ad decretum suum absolutam quadam necessitate compelli statuunt. Distinguendum interim iudicium intellectus a rationibus moventibus, quæ a perceptionibus, & inclinationibus insensibilibus, oriuntur, & existimandum, voluntatem semper sequi utilissimam boni & mali distinctam aut confusam representationem, quæ ex rationibus, passionibus & inclinationibus, resultat, licet eadem rationes quoque reperire possit, suspendendo suo iudicio aptas. §. 14. Solvitur ab ill. Leibnitio nodus Gordius Contingentiæ atque Libertatis, remotâ confusione consequentiæ necessariæ necessitate absolutâ, & consequentiæ fundatæ in veritatibus tantum convenientiæ, seu ejus, quod a principio contradictionis, veritates necessarias & indispensabiles efficiente, dependet, & ejus, quod a principio rationis sufficientis, in veritatibus adhuc contingentibus obvio, dependet. Ita patet, substantiam cogitantem ad decretum suum flecti rationibus quidem, sed inclinantibus, non necessitantibus, futura contingentiâ, & in se ipsis & rationibus suis prævisâ, manere contingentiâ, Deumque infallibiliter sapientiâ & bonitate suâ adductum esse ad mundum potentiâ suâ condendum, ipsique formam, quæ fieri queat, optimam conferendam, sed necessariò non esse adductum; cunctaque salvâ suâ libertate perfecta & suprema facta esse. §. 15. Submovet hæc explicatio Leibnitiana omnes Kingii objectiones: 1. contingentiâ cum libertate sic subsistit; 2. malæ voluntates non ideò malæ sunt, quod nocent, sed etiam, quod sunt origo rerum noxiarum, vel malorum physicorum: Praxis etiam tribunalium, & communis hominum opinio, consentit, dum in administratione justitiæ, quo major ad peccandum tentatio est, eo major imponitur necessitas eam reprimendi per pœnarum intensionem; §. 16. 3. discrimen inter malum physicum & morale semper consistit, quamvis in hoc convenient, quod ambo suas rationes & causas habeant; 4. quando anima ad actiones suas voluntarias per objecta compellitur, ea non fit passiva, & homo manet vera peccati causa, cum representationes rerum externarum etiam in anima nostra reperiantur, &c. §. 17. 5. præcipimus, virtutem sequendam, gratum animum præstandum, justitiâ colendam, non tantum ob commodum privatum, ob spem vel metum, sed etiam ob voluptatem, in bonis actionibus reperendam: pariter censemus, malitiam majorem evasisse,

si in voluptatem exierit: justitiam, quæ puniat per pœnas medicinales, ad corrigendum maleficum, vel saltem ad præbendum aliis exemplum, locum quidem habere apud eos, qui rejiciunt libertatem a necessitate vacuum, non nem veram justitiam vindicativam, quæ quid adhuc aliùs supponat, & hinc ab Hobbesio & Socinianis repudietur. §. 18. 6. quando objicitur, homines felicitatis spem habere planè nullam posse, si moveri voluntas nequeat, nisi boni & mali representatione, cum felicitas nostra sic pendeat a rebus externis, adeoque in potestate nostra non sit, quòd res externæ nostro se adpetitui adcommodaturæ non sint; resp. argumentum hoc ubique claudicare: nullam vim esse in consequentia, concedi posse conclusionem, & argumentum ipsum in Auctorem retorqueri, id quòd etiam pluribus ostenditur. §. 19. Commoda suæ hypotheseos ostendere vult Kingius, v. gr. dum dicit, puram eam indifferentiam solam posse libertatem nostram salvam reddere, eam omnem nostram felicitatem conficere, nosque eà fieri multò perfectiores; porrò, per hanc solam potentiam nos esse veram actionum nostrarum causam, utpote cui imputari possent, cum aliàs ab objectis externis cogeremur, immò propter eam ipsam fieri, ut possemus nostræ felicitatis momentum nobis ipsis tribuere, & in sinu nostro gaudere. Sed ostendit ill. Leibnitius, omnia se opposita ratione habere. §. 20. Ratio, qua confirmare suam hypothesin laborat Kingius, per omnes gradus offendit; dicit nimirum, Deum tantùm & creaturas liberas verè activas esse, & ad activitatem requiri duntaxat, ut quid per se ipsum determinetur: jam id, quod per se ipsum determinatur, per objecta determinari non debet, adeoque necesse est, ut substantia libera, quatenus libera, intuitu objectorum sit indifferens, nec hanc indifferentiam relinquat, nisi per electionem suam, quæ objectum ipsi reddet amabile: R. ill. Leibnitius. §. 21. Pergit Kingius hypothesin suam urgere, & conatur ostendere, hanc potentiam indifferentem reapse in Deo inveniri, eique adscribendam omninò esse, nihil eì bonum, nihil malum esse in creaturis: Respondet ill. Vir, & demonstrat, qualitates objectorum, in eorum ideis repertas, electionis divinæ rationem dedisse. §. 22. Dum Kingius largitur, Deum, cum homines creare decrevisset, simul decrevisse illis impertiri omnes opportunitates, quarum mundus capax erat, ipse indifferentiam puram excludit. Nempe, Deus decrevit creare Mundum, sed bonitas ejus simul ipsum compellere debuit ad eligendum illum, in quo plurimum ordinis, regularitatis, virtutis, felicitatis possibilis, esset. §. 23. Etiam nos ornat Kingius hac indifferentia pura, tanquam eximio munere: Argumenta illius, 1. quod nos eam in nobismet ipsis sentiamus; 2. ejus indicia & proprietates in nobis experiamur; ostendere queamus, alias causas, voluntatem nostram determinaturas, esse insufficientes; argumenta, inquam, hæc ab ill. Leibnitio diluuntur, & quidem argumentum primum & secundum; §. 24. Argumentum tertium, ubi exempla adferuntur, uti Vanini, qui ob chimæras suas martyrium po-

tius subiit, quàm impietati suæ nuntium misit, &c. §. 25. Continuat
 idem discursus, & ostenditur, si ad partem quandam, rationi agnita con-
 trariam, accedimus, nos eò adduci per rationem aliam, specie fortio-
 rem, uti v. gr. voluptas est, quam capimus ex eo, quòd videamur independen-
 tes, & actionem insolentem suscipiamus. De Heliodoro, Episcopo Larif-
 sæo. §. 26. In secunda sectione capitis quinti Kingius pronunciat, nos
 Deo fieri similes per potentiam sine ratione eligendi, sicque esse felicissimos;
 sed emendat iterum hæc effata §. 5. docendo, ad præstandam nobis felici-
 tatem opus esse, ut electiones nostras adcommodemus rebus, quoniam res
 non facile se nobis adcommodant, hocque reverà esse se voluntati divinæ
 adcommodare: concedit hoc modo, rationes moventes boni & mali liber-
 tati non esse contrarias, tantumque abesse, ut potentia sine causa eligendi
 nostræ felicitati inserviat, ut ea potius inutilis sit, immò perniciosissima:
 Sectio tertia agit de electionibus intempestivis: Quarta de origine electio-
 num intempestivarum, quales sunt error vel ignorantia, negligentia, &c.
 Quinta occupatur in conciliandis pravis electionibus, aut peccatis, cum
 potentia & bonitate Dei. Omnia hæc argumenta ab ill. Leibnitio dignè ex-
 cutiuntur, obiectioque, quam sibi ipse movet Kingius, nec tamen sufficien-
 ter solvit, tollitur. §. 27. Sectio quinta in subsecciones divisa est, & in
 subseccione quarta utitur parvâ digressionem quadam ad materiam de preci-
 bus, ubi inquiritur, num ordo naturæ mutetur per preces, per ministe-
 rium Angelorum? Collocat Kingius ipsum naturalem precum usum in vir-
 tute animam reddendi meliorem, adfectus vincendi, & certum nova gratia
 gradum acquirendi: Nos propè, ingerit ill. Leibnitius, eadem dicere pos-
 sumus in nostra hypothesi, quæ vult, voluntatem agere tantum secundum
 motiva, neque iis premimur difficultatibus, quibus Auctor exponitur po-
 tentiâ suâ eligendi sine ratione; qualis est difficultas a præscientia Dei pro-
 ficiscens, cujus solutionem ad alium locum remittit Kingius. Ceterum idem
 Auctor quandoque cogitata profert de malo morali, principiis Leibnitianis
 sat conformia, ut si subseccione sexta dicit, vitia & crimina Universi pub-
 licitudinem nequaquam minuere, sed augere potius, uti quadam dissonan-
 tiæ in commissione harmoniam efficerent multo suaviolem: multa bona ma-
 lis inclusa esse: nos non oportere judicare de Universo ex globi nostri, om-
 niumque illorum, quæ nobis cognita sunt, parvitate. Proponit dehinc ob-
 jectionem Cottæ apud Cironem, Providentiam culpantis, Epicuri item
 apud Lactantium, iisque solutis, finit Opus suum eruditum, adjectâ Ad-
 pendice, quæ agit de Legibus divinis. Eas distinguit in naturales & po-
 sitivas; has putat indicare & prædicere potius malum, quàm illud instige-
 re; hinc loquitur de æterna malorum damnatione, & existimat, penas
 istas malorum aliquid emolumenti adferre bonis, ac fortè melius esse dam-
 nari, quàm non existere; damnatos forsitan judiciorum suorum pravitatis
 adplaudere, & in voluntate Dei taxanda voluptatem querere. Non con-
 sistentem

remnenda vocat hæc cogitata ill. Leibnitius, eaque occasione citat fabulam de Diabolo, veniam, ab Anachoreta quodam Dei nomine oblatam, repudiante, & profert singularia quædam de Barone Andrea Taisel, & Comite de Villamediana, Hispano. In quæstione, cur sæpè numero boni malè, & mali bonè habeant, adnotat Kingius inter alia, parum nobis perspectam esse prosperitatem, & latere sæpè felicitatem sub laciniis pauperis alicujus, sua sorte contenti, dum frustra quæritur in Magnatum aliquorum palatiis; maximam denique felicitatem in hac vita consistere in spe felicitatis futuræ, adeoque dici posse, improbis nihil accidere, quod non ad emendationem vel castigationem prosit, nec quidquam bonis evenire, quod non majus bonum illis adportet: quæ conclusiones, ait ill. Leibnitius, cum meis cogitatis optimè conspirant.

I. **D**olendum, quod *Belius* tantùm *recensiones*, in Diariis de eleganti hoc opere exhibitas, viderit; quod si ipse legisset, debitoque subiecisset examini, largam nobis suppeditasset occasionem elucidandi complures difficultates, quæ, hydrini capitis instar, iteratis vicibus resurgunt in argumento, in quo difficulter vitatur confusio, nisi totum systema inspiciatur, & ratiocinia secundùm rigorem formentur. Sciendum namque est, rigorem in ratiocinando, in rebus imaginatione superioribus, idem efficere, quod faciunt figuræ in Geometria; quandoquidem semper adesse quid debet, quod adtentionem nostram figere, nexumque meditationum conservare possit. Quapropter cum *hic Liber Latinus*, eruditionis & leporum ornamentis refertus, *primùm Londini, dein Bremæ impressus*, (a) in manus meas incidisset, ab argumenti dignitate, Auctorisque meritis, haud alienum judicavi, addere considerationes quasdam, quas a me Lectores eò magis exspectare possent, quòd non, nisi dimidiatim, mihi cum Auctore hac in materia convenit. Et profectò, dum Opus quinque constat capitibus, quintumque cum Adpendice priora magnitudine adæquat, observavi, quatuor priora, in quibus de malo in genere, & de malo physico in specie, agitur, cum meis principiis (exceptis quibusdam

Iii 2

dam

(a) De Origine Mali, Auctore Guilielmo King, S. T. D. Episcopo Derensi, Londini apud Benj. Tooke, 1702. 8. plag. 16. & Bremæ apud P. G. Sauerman, 1704. 8. plag. 20. ad quem etiam annum Libellus recensetur a Cl. Proleto, uti Cel. Ludovici scribit in H. P. L. T. I. §. 485. in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, p. 272-275. *Belius* in Ep. ad Dn. der Maizeaux, Rotterd. d. 10. Febr. 1705. quæ in Coll. est CCLXIV. „ L'autre chose, que je vou-

„ de Origine Mali, imprimé à Londres
 „ l'an 1702, est estimé en Angleterre; &
 „ si les sentimens de l'Auteur, qui d'E-
 „ vêque de Londondéri, qu'il étoit alors,
 „ est devenu Archevêque de Dublin, sont
 „ réputés orthodoxes; & en général,
 „ dans quelle estime il est parmi les Pré-
 „ lats de l'Eglise Anglicane. M. Bernard
 „ a donné deux longs Extraits de ce Li-
 „ vre-là, dans lesquels je trouve des cho-
 „ ses peu solides, « p. 1010. 1011.

„ drois savoir, est si le Livre de Mr. King

dam locis particularibus) egregiè conspirare, & quandoque, cum multa soliditate atque eloquentia, aliqua explanare momenta, a me paucis saltem indigitata, quòd ea non urfit *Bælius*. Caput autem quintum cum suis sectionibus (quarum aliquæ integræ capita adæquant) dum de libertate & malo morali, independente, loquitur, fundatur in principiis, quæ meis non solum, sed sæpè etiam ipsis *Bælii* axiomatibus repugnant, si modò ei firma & certa quædam principia adscribi possent. In eo namque versatur caput quintum, ut (si fieri posset) ostendat, veram libertatem pendere ab indifferentia æquilibrii, vaga, integra, & absoluta; ita ut neque in eo, qui eligit, neque in objecto, ulla sese determinandi ratio præsto sit, determinatione ipsa anterior, nec eligatur id, quod placet, sed instituta absque argumento electione efficiatur, ut id, quod eligitur, placeat.

2. Hoc principium electionis sine causa & ratione, electionis, inquam, a sapientiæ & bonitatis termino avulsæ, considerant complures tanquam grande privilegium Dei & substantiarum intelligentium, & tanquam suæ libertatis, adquietentiæ, disciplinæ moralis, & boni malive fontem. Certè persuasio, qua dici nos independentes posse arbitramur, non solum ab inclinatione, sed & intus ab ipsa ratione, & extus a bono vel malo, quandoque tam pulchris depingitur coloribus, ut ea haberi posset in rebus longè præstantissimis: interim tamen nihil nisi vana persuasio est, suppressio rationum, obstinati, quem ostentamus, animi index. Id, quod jactatur, est impossibile, & vero, si locum haberet, damno quoque esset. Existimatus iste character adtribui posset cuidam *Don Juan* in aliquo *Petri* festo, immò posset homo aliquis fabulosus ejus ludere adparentias, & credere demùm, rem ita se habere: at in natura nunquam invenietur electio, ad quam antecedens boni malive repræsentatio, inclinationes quædam vel rationes, non compulissent; quare semper dubitavi, num absolutæ hujus indifferentiæ defensores, illius exemplum proferre valerent. Quodsi verò imaginariam censeo esse hanc electionem, in qua nihil nos determinat, non tamen eam ob causam hujus suppositionis Defensores, & in primis eruditum nostrum Auctorem, vanitatis arguo. Peripatetici quædam hujus generis opiniones exosculantur, sed annon ab omni justitia aliènum foret, ea de re despiciari velle *Occamum* (b), *Suissetium* (c), *Casal-*

(b) *Guilielm. Occam*, Anglus *Jo. Duns Scoti* discipulus, Doctor invincibilis, venerabilis, singularis, & inceptor vocatus, Caput Nominalium, mortuus Monachi A. 1347. d. 10. Apr. Scripsit *Comment. in Libr. IV. Sententiarum*, *Librum Quodlibetorum de ingressu scientiarum*, &c. V. *Solle*

H. Litt. p. 385. sq. Ill. *Leibnitius* in *Diff. de Stilo Philos.* §. XXVIII.

(c) *Suiset*, *Suiset*, vel *Swinshed*, alias *Schwins-Kopff*, vulgò *Calculator*, cel. Mathematicus in *Academia Oxoniensi*. V. Ill. *Leibnitius* in *Ep. ad Jo. Alb. Fabricium*.

Casulpinum, *Conringium*, horumque similes, nonnullis adhuc Scholæ doctrinis, hodie emendatis, adhærentes.

3. Inter has doctrinas, ab humili Scholasticorum turba, & temporibus fabulosis, ad vitam reductas atque excultas, refertur indifferentia vaga in electionibus, vel casus verus, in animis conceptus; quasi nihil nobis inclinationem inspiraret, quando distinctâ ejus perceptione caremus; & quasi effectus esse posset sine causis, quando causæ istæ non percipiuntur; ferè quemadmodum nonnulli corpuscula insensibilia negarunt, eo quòd non cadunt eorum sub oculos. Enimverò sicut Philosophi recentiores Scholæ opiniones emendarunt, ostendentes juxta naturæ corporeæ leges, corpus moveri non posse nisi motu alterius corporis, illud pulsantis: ita judicandum quoque est, animas nostras (virtute legum naturæ spiritualis) non posse moveri, nisi aliqua boni malive ratione, quamvis distincta ejus notitia erui non queat, propter infinitam multitudinem minutissimarum perceptionum, quæ modò nos hilares, modò morosos reddunt, ac diversimodè adficiunt, unamque rem altera digniorem nobis sistunt, licèt incisiis, quare id potissimum contingat. *Plato*, *Aristoteles*, & ipse *Thomas Aquinas*, *Durandus*, alique Scholastici solidiores, juxta vulgi sententiam & mentem hominum, a præjudiciis vacuorum, ea de re existimant. Collocant libertatem in usu Rationis atque inclinationum, quæ ad eligendum vel averfandum objecta permovent, exploratumque prorsus habent, voluntatem nostram ad electiones suas repræsentatione bonorum in objecto vel malorum, verorum vel adparentium, impelli. Verùm nonnulli tandem philosophi nimium subtiles ex alembico suo notionem inexplicabilem extraxerunt electionis, a quavis omninò re independentis, quæ mira quadam felicitate solvendis omnibus difficultatibus par esse debeat. At ea ipsa mox scopulo adlidit nulli secundo, dum magnum ratiocinandi principium offendit, quo nunquam non edocemur, nihil fieri sine causa, vel ratione sufficiente. Cùm Schola sæpè adplicationem magni hujus principii ommitteret, toleratis certis quibusdam qualitatibus occultis primitivis, mirum videri non debet, si fictio hæc de indifferentia vaga suos tulerit plausus, virique aliàs præstantissimi eam secuti sint (d). Auctor noster, a multis aliis Scholæ vulgaris erroribus immunis, huic etiamnum fictioni adhæret, quam etiam, si quisquam alius, summa cum eruditionis laude videtur defendere:

Si Pergama dextra

Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Ornat eam quàm fieri potest optimè, nec, nisi partem ejus venustam, oculis conspiciendam præbet. Novit spontaneitatem & Rationem privare

(d) Ad ea, quæ hætenus disputavit Auctor ill. conf. Ep. XII, ad *Cel. Hanschium* §. 4.

fuis commodis, eaque omnia in vagam indifferentiam conferre; hac indifferentia fit, ut simus ad agendum apti, ut resistamus passionibus, ut electio nobis placeat, ut simus felices: immò, ut videtur, misera conditio nostra foret, si fausta quadam necessitate ad bene eligendum obligaremur. Præclara docuit Auctor noster de origine & rationibus malorum naturalium; reliquum modò fuit eadem adplicare principia ad malum morale, eoque magis, quòd & ipse arbitratur, malum morale fieri malum per mala physica, quæ causatur, vel causari nititur. At non capio, quo pacto potuerit adduci, ut crederet, Deum atque homines, si Rationi subicerentur, de gradu suo deturbari, fieri planè entia passiva, & a se ipsis dissidere; denique homines nihil habere, quod calamitatibus, foris ingruentibus, opponerent, nisi per bello isto intus fruerentur privilegio res reddendi bonas aut tolerabiles ipsa electione, cunctaque in aurum permutandi mirabilis hujus facultatis contrectatione.

4. Distinctiùs eam expendemus in sequentibus; juvabit autem capere antea quid emolumentum ex præstantissimis Auctoris nostri meditationibus, quas promovet de natura rerum, deque malis naturalibus, quoniam aliqua occurrunt loca, in quibus nos paullò altiùs ascendere poterimus, & per hanc quoque viam totam systematis sui œconomiam majori luci exponemus. *Caput primum* versatur in principiis. Auctor *substantiam* adpellat ens, cujus notio alterius existentiam non includit. Nescio, num hujusmodi dentur inter creaturas, ob nexum rerum; cereique funalis exemplum non magis alicujus substantiæ exemplum præbet, quam id præstaret examen apum. Verùm vocabula in sensu latiore accipi queunt. Optimè notat, post omnes mutationes *materiae*, & post omnes qualitates, quæ removeri ab ea unquam possunt, remanere extensionem, mobilitatem, divisibilitatem, & resistantiam. Explicat etiam naturam *Notionum*, ostendendo, *universalia* similitudines tantùm indicare *individuatorum*; concipere nos *per ideas* modò id, quod immediata sensatione aliqua cognoscitur, & reliqua per relationes ad hæc ideas nobis innotescere. Quòd si verò fatetur, destitui nos ideam Dei, Spiritus, Substantiæ, non satis observasse videtur, nos immediatè nobis conscios esse substantiæ atque spiritus, dum nosmet ipsos agnoscimus; & ideam Dei in nostra contineri, liberando perfectiones nostras a limitibus, quemadmodum extensio absolutè accepta continetur in idea globi alicujus. Meritò insuper tuetur, *ideas* nostras simplices minimum nobis *innatas* esse, rejicitque *Tabulam rasam Aristotelis & Lockii*; sed illud ipsi concedere nolum, *ideas* nostras haud majorem ad res relationem habere, quàm voces in auras abeuntes, vel litteræ in chartam missæ, habeant ad nostras ideas; & relationes sensationum esse arbitrarias atque *ex instituto* æquè, ac vocabulorum significationes. Alio jam loco patefecit, cur hoc in puncto Cartesianorum cogitata displiceant.

5. Ut verò ad *causam primam* ultrà penetremus, quærit Auctor *critèrium*,

rium, notam aliquam veritatis, eamque in ea vi reperire vult, per quam nostræ propositiones internæ, si sunt evidentes, intellectum ad consensum suum obligant, & per hoc ipsum, ait, fidem habemus sensibus; pandit item notam Cartesianorum, perceptionem nimirum claram & distinctam, novâ quadam notâ opus habere, ad faciendum discrimen illius, quod clarum atque distinctum sit, & convenientiam vel disconvenientiam idearum (aut potius vocabulorum, uti aliàs dictum est,) adhuc fallere posse, eo quòd dantur convenientiæ reales & adparentes. Videtur præterea agnoscere, vim internam, quæ *adsensum* nostrum a nobis extorquet, cautioni adhuc subesse, & a præjudiciis, altas agentibus radices, proficisci posse. Fatetur hanc ob causam, eum, qui aliud *criterium* suppeditaret, prolatum rem esse generi humano quàm utilissimam. Conatus equidem sum explicare hoc *criterium* in commentatiuncula quadam de Veritate & Ideis, A. MDCLXXXIV. evulgata, &, quanquam nolim de nova aliqua detectione, eo in argumento a me data, gloriari, credo tamen res evolutas esse, antea non, nisi confusè, cognititas. Distinguo inter veritates facti & veritates rationis. Veritates facti comprobari nequeunt, nisi commissione earum cum veritatibus rationis, & reductione ad perceptiones immediatas, quæ in nobis existunt, & de quibus, uti præclarè observarunt S. *Augustinus* & *Cartesius*, dubitare nemo potest; videlicet, non possumus dubitare de eo, quòd cogitemus, immò quòd hoc illudve cogitemus. Ut verò judicare liceat, num nostræ adparitiones internæ habeant aliquam realitatem in rebus, & a cogitationibus transitum facere ad objecta, considerandum, meâ quidem sententiâ, est, num *perceptiones* nostræ & inter se, & cum aliis, quas jam habuimus, benè sint connectæ, ita ut regulæ Mathematicæ, aliæque veritates Rationis, locum hic inveniant: quo in casu reales illæ haberi debent, nec credo ego ullam aliam dari viam & rationem, eas ab imaginationibus, somniis, ac visionibus, distinguendi (e). Igitur veritas rerum, extra nos positarum, agnosci nequit, nisi nexu phænomenorum. *Criterium* veritatum Rationis, seu a *Conceptionibus* oriundarum, cernitur in exacto regularum *Logicarum* usu. Quod ideas adinet, vel *notiones*, omnes eas *reales* adpello, quarum explorata est possibilitas, & *definitiones*, hanc possibilitatem non ostendentes, tantum sunt *nominales*. Geometræ, in recta *Analysi* gnaviter versati, intercedentem hac in re inter proprietates, per quas linea quædam, aut figura, definiri potest, differentiam haud ignorant. Forsan eruditus Auctor noster tam altè non ascendit; quanquam & ex iis, quæ

(e) Conf. ill. *Wolffii* Log. Lat. P. I. sect. I. c. I. & Ont. Lat. P. I. sect. III. c. VI. In omnino omnia fiunt absque ratione sufficiente, & contradictoriis locus est: in

veritate rerum singula sunt & fiunt cum ratione sufficiente, nec contradictoriis locus est. In veritate ordo est, in somniis confusio, §§. 493, 494.

quæ supra de eo retulimus, & ex iis, quæ sequuntur, intelligatur, ipsi nec acumen ingenii, nec meditandi artem, defuisse.

6. Post hæc, excutere adgreditur, num motus, materia & spatium, ex seipsis prodeant, quem in finem expendit, num aliquo pacto concipi queat, quod non existant; adnotatque simul hocce Dei privilegium, vi cuius, quamprimum Deus existere sumatur, admittendum quoque sit, ipsum necessariò existere. Est hoc corollarium observationis cuiusdam, quam in Commentatiuncula supra citata promovi, scilicet, quam primùm largiamur, Deum esse possibilem, admittendum etiam esse, ipsum necessariò existere. Jam, utprimùm admittimus, Deum existere, admittendum, ipsum existere necessariò. Hoc verò privilegium non cadit in tres illas res, de quibus modò locuti sumus. Auctor & speciatim de motu iudicat, minimè sufficere, si cum *Hobbessio* dicatur, motum præsentem oriri ex motu antecedente, huncque iterum ex alio, & sic deinceps in infinitum. Etenim quantum tibi visum fuerit, retrò adscende, profecto nunquam eo te pervenisse gaudebis, ut perspectam haberes rationem motûs, in materia obvii. Ergò ratio hæc extra istam seriem quærenda est; & si motus daretur æternus, præsto quoque æternus motor esse deberet; quemadmodum radii solares, si cum sole æterni essent, etiam sui causam in sole æternam haberent. Placet omninò referre hæc eruditi Auctoris nostri ratiocinia, ut adpareat, quanti, vel secundum illius ipsius mentem, ponderis sit *principium Rationis sufficientis*. Quòd si namque aliquid admittere licet, quod nullam habere rationem scimus, facile erit Atheo argumentum hoc concidere, dicenti, minimè necesse esse, ut adsit aliqua motûs ratio sufficiens. Nolo hic realitatem & æternitatem spatii expendere, ne longiùs a nostra materia divertar. Sufficit retulisse, quod existimet Auctor noster, illud annihilari posse potentiâ divinâ, sed planè totum, non verò per partes; nosque solos cum Deo existere posse, etiamsi nullum foret spatium, nulla materia, quoniam notionem existentie rerum externarum in nobis haud continemus. Considerandum insuper exhibet, in sensationibus sonorum, odorum & saporum, ideam spatii non includi. Verùm enim verò, quamcumque tuleris de spatio sententiam, sufficit, existere Deum, causam materie & motûs, & denique omnium rerum. Persuadet sibi Auctor, nos de Deo posse ratiocinari, uti cæcus natus ratiocinaretur de lumine. Sed aliquid in nobis ampliùs esse contendo, nostrum enim lumen radius est luminis divini. Postquam de quibusdam Dei adtributis verba fecisset Auctor, censet, Deum agere finis alicujus gratiâ, quæ est communicatio suæ bonitatis, operaque illius bene ordinata esse. Tandem finem huic capiti imponit dignissimum, adserendo, Deum in creatione Mundi id sollicitè spectasse, ut ei impertiret maximam convenientiam rerum, maximam opportunitatem entium sensu præditorum, & maximam adpetituum compatibilitatem, quam potentia, sapientia & bonitas aliqua, omnes infinitæ & invicem colligatæ, unquam producere potuissent:

addit infimul, si nihilominus mali quid in eo remanserit, judicandum esse, perfectiones has divinas infinitas non potuisse (dicere mallet, non debuiffet) id inde excludere.

7. *Caput II.* mali anatomiam quandam exhibet. Dividit illud perinde, atque nos, in metaphysicum, physicum & morale. Malum metaphysicum cernitur in imperfectionibus; malum physicum complectitur dolores, aliaque incommoda similia; malum denique morale ponitur in peccatis. Omnia ista mala reperiuntur in operibus Dei, inde collegit *Lucretius*, nullam esse providentiam, & negavit Mundum esse effectum Divinitatis,

Naturam rerum divinitus esse creatam;

quandoquidem in natura rerum tot adparent defectus,

quoniam tantâ stat prædita culpâ.

Alii duo admiserunt principia, alterum bonum, alterum malum, & fuerunt, qui credebant, difficultatem invictam esse, quibus verbis Auctor respexisse ad *Balium* videtur. Putat ostendere se in Opere suo, nodum hunc non esse Gordium, qui secari debeat, & jure meritoque adserit, potentiam, sapientiam & bonitatem Dei, non fore infinitas & perfectas in exercitio, si mala ista exulatum abiissent. Incipit a malo imperfectionis in *capite III.* observatque post *S. Augustinum*, creaturas esse imperfectas, propterea quòd ex nihilo prodiissent, cum e contrario, si Deus ex suo ipsius fundo substantiam aliquam produxisset, Deum aliquem fecisset (f),

Tom. I.

K k k

id

(f) Conf. ad hæc, & ea, quæ §. anteced. adseruit *ill. Vir*, ejusdem Principia *Philos.* §. 40-45. Ait v. g. §. 42. *Sequitur hinc etiam, creaturas habere perfectiones suas ab influxu Dei; sed imperfectiones a propria natura, essentia sine limitibus incapaci. In eo enim a Deo distinguuntur. Ad quæ Cel. Creilingius præclare: „Hic creatoris cum creatura, perfecti cum imperfecto, independentis cum dependenti, fit comparatio, & fons atque origo detegitur omnis mali. Cum enim impossibile sit, plura dari præter unum infinitum actuale & perfectum absolutum, seu en tout sens, ut ita loquamur, ab eo verò omnia dependere debeant, Ens dependens, seu creatura, in suo conceptu formali, involvit aliquam limitationem vel imperfectionem. Quemadmodum si una tantum datur linea recta, reliquæ omnes plus minus erunt curvæ, prout ab hac rectitudine mul-*

tum aut parum deficiunt. Unde nonnulli haud malè dicunt, causam mali non dari efficientem, sed deficientem, si quidem de prima omnis mali origine philosophica sermo sit. Creaturæ ergò (uti rectissime *ill. Leibniti* inquit) perfectiones suas, h. e. bonitatem, habent ab influxu Dei, (adeoque Deus nullatenus, ne quidem per accidens, est causa mali, sed tantum boni) sed imperfectiones a propria natura, quæ consistit in tali essentia, quæ non potest non habere limites, ut ad summitatem boni, quod ex integra causa tale est, ascendere nequeant. Omnia quidem bona sunt, sed bonitatis in creaturis sunt gradus, & optima illa est, quæ minimis urgetur malis seu defectibus. Eleganter *Augustinus L. I. contra Julianum c. III.* scribit: Querunt ex nobis, unde fit malum, respondemus, ex bono, sed non summo; ex bonis igitur inferioribus atque

muta

id quod ei ansam præbet faciendi brevem quandam digressionem adversus Socinianos. At ingeret aliquis, quare Deus a productione rerum manum non abstinerit potius, quam quòd eas imperfectas creaverit? Præclare respondet Auctor, abundantiam bonitatis Dei ejus causam esse. Voluit se communicare cum impendio scrupulositatis, quam in Deo concipimus, dum eum ab imperfectionibus offendi arbitramur. Itaque imperfecti quid adesse maluit, quam nihilum. Sed addi potuisset, Deum reverà universum possibilem omnium perfectissimum produxisse, & quo planè contentus esse potuit, cum imperfectiones partium longè majori perfectioni in toto deserviant. Ita observatur quoque paulo post, certas quasdam res fieri quidem meliores potuisse, sed non sine aliis novis, iisque *forfan* majoribus, incommodis. Vocabulum hoc, *forfan*, omitti potuisset: dumque Auctor pro certo adsumit, nec id sine ratione, in fine capituli, *esse bonitatis infinita eligere optimum*, citius etiam integrum ipsi fuisset, hoc inde corollarium elicere, quòd res imperfectæ cum perfectis conjungerentur, si illæ non obstarent, quo minùs ex his posterioribus tot adessent, quot adesse possent. Itaque corpora æquè sunt creata, atque Spiritus, quandoquidem unum alteri obstaculum nullum objicit, neque opus materiæ summo Deo indignum fuit, quemadmodum sibi persuaserunt antiqui Hæretici, opus hoc certo cuidam Demogorgo adtribuentes.

8. Veniamus ad *malum physicum*, de quo verba fecit in *capite IV*. Celeberrimus Auctor noster, postquam malum metaphysicum, hoc est, imperfectionem, ex nihilo derivasset, censet, malum physicum, hoc est, incommoda, a materia, vel potius ab ejus motu, proficisci, absque motu enim materia foret inutilis; sed & contrarietas aliqua hisce motibus inesse debet; aliàs, si cuncta simul ad idem latus tenderent, neque varietas quædam,

mutabilibus orta sunt mala. Mala enim omnia participant ex bono, meram enim, & ex omni parte tale, dari repugnat, ad minimum si physicè rem & metaphysicè (quale in rigore nullum datur) consideres. -- Haud verò difficulter omnia expedit, qui conceptum mali semel rectè formaverit, eumque semper defectum aliquem involvere adtenderit; perfectionem autem omnimodam incommunicabiliter possidere Deum; neque magis possibile esse, creaturam illimitatam, adeoque independentem creari, quam creari alium Deum. Si enim possibile foret creatura infinita ex omni parte, haberet illam infinitudinem per participationem, non per essentiam, at per participationem habere nequit, quia implicat infinitum ex omni parte & infinitum

per participationem, participium quippe dicit aliquam limitationem & dependentiam. Quia etiam infinitudo omnimoda idem est, ac ipsa divinitas, hæc autem est incommunicabilis, uti omnes fatentur, patet, quòd talis creatura sit omnino impossibilis. Undè primum & facile est derivare in creatura rationali defectibili *malum*, quod dicitur *morale*, ex intellectu & voluntate finitis, limitatis, adeoque facile impingentibus, aberrantibus, immò in nonnullis ad certum pravitatis genus dependentibus, alveo declivi fluens. Hæc vero omnia in foro philosophico dicta volumus, in quantum origo prima mali, seu defectus in bono, ex ratione sola inquiri potest. *p. 1. Disp. 2da.*

quædam, neque generatio, locum haberet. Verùm motus, qui generationes faciunt, corruptiones quoque producant, quandoquidem ex motuum varietate corporum oritur conflictus, quibus eadem sæpè dissipantur & destruantur. Interim Auctor Naturæ, corpora, ut durabiliora fiant, in *Systemata* distribuit, quorum ea, quæ nobis sunt cognita, ex globis luminosis & opacis componuntur, ratione tam eleganti, tamque idonea ad patefacienda & cum admiratione lustranda ea, quæ in se complectuntur, ut nihil elegantius animo concipi possit. At summus operis apex erat structura animalium, quo passim exstarent creaturæ cognitionis capaces,

Ne regio foret ulla suis animalibus orba.

Judiciosissimus Auctor noster existimat, aërem, immò & *ætherem* purissimum, suos habere incolas perindè, atque aquam & terram. Quodsi verò & loca quædam sine animalibus essent, possent ea ipsa tamen usus præstare necessarios aliis, quæ incoluntur, uti verbi gratiâ montes, superficiem Globi nostri inæqualem, & quandoque desertam ac sterilem, redentes, profunt ad fluviorum & ventorum productionem: neque est, cur arenis & paludibus indignemur, cum plurima etiamnum loca ad culturam supersint. Adde, quòd falsò sibi persuadetur, omnia solummodo hominis causâ facta esse, & statuit Auctor, non dari tantùm Spiritus puros, sed etiam animalia immortalia, ad hosce Spiritus accedentia, hoc est, animalia, quorum animæ cum materia ætherea & incorruptibili sunt conjunctæ. Sed aliter se res habet cum animalibus, quorum corpus terrestre, compositum ex tubis ac particulis fluidis, quæ inibi circulantur, & quarum motus vasorum rupturâ cessat; quo ipso adducitur Auctor, ut credat, immortalitatem, *Adamo* concessam, si præstitisset obsequium, non naturæ suæ, sed gratiæ divinæ, effectum fuisse.

9. Jam ad conservationem animalium corruptibilium necessaria ipsis fuerunt certa quædam indicia, quibus periculum imminens potuissent cognoscere, quæque illius evitandi propensionem indidissent. Quidquid igitur causari nobis magnam aliquam læsionem tentabit, id causari antea dolorem debet, qui animal compellere possit ad contentiones, causæ hujus incommodi repellendæ vel declinandæ, & malo majori anticipando, aptas. Metus mortis eam quoque vitare docet: quòd si non tam deformis illa esset, nec solutiones continuitatis tam acerbæ, sæpè animalia non curarent suum interitum, aut partes sui corporis perire facillè sinerent, & robustissima quæque vix integrum diem subsisterent.

Deus etiam famem & sitim animalibus indidit, ut ea ad victum & conservationem sui adstringeret, supplendo hac ratione id, quod usu deturitur, quodque sensim & sine sensu in auras abit. Adpetitus ipsi ea ad laborandum quoque compellunt, ut adquirant alimenta constitutioni suæ

congrua, & vigori impertiendo idonea. Præterea necessarium duxit Auctor rerum, ut animal quodpiam sæpius alteri nutrimento esset, quod quidem fortem illius haudquaquam infeliciorem reddit, cum mors, morbis adcersita, eisdem, immo majores, dolores pariat, quàm mors violenta; hæcque animalia, aliis in prædam cedentia, nec consequentia cernunt, non majore quiete fruuntur, ubi a periculis sunt libera.

Eadem res est cum inundationibus, terræ motibus, fulminis ictibus, aliisque inordinationibus, quas bruta animalia non metuunt, & homines plerumque non metuere debent, quia paucis tantum cum iis conflictari contingit.

10. Auctor Naturæ hæc & alia mala, rarò obvia, sexcentis commodis communibus & perpetuis compensavit. Fames ac sitis augent *voluptatem*, qua in capiendis cibus fruimur. Labor moderatus jucundum est virium animalis exercitium; & somnus præterea ratione prorsus contraria delicias gignit, dum per quietem vires reparat. At inter voluptates vividissimas numeranda venit ea, quæ animalia ad propagationem compellit. Cum Deus curare voluisset, ut species immortales essent, quando individua hac in terra perpetim manere non poterant, voluit etiam, animalia tenerrimo in pullos suos adfectu tangi adeò, ut & vitam eorum tuendorum causâ quibusvis fortunæ telis exponere non dubitarent.

A dolore & voluptate oriuntur *metus*, *cupiditas*, aliique *adfectus*, plerumque utiles, quanquam per accidens fieri soleat, ut interdum ad malum vergant: idem dicendum de venenis, morbis epidemicis, aliisque rebus noxiis, hoc est, esse inevitabilia benè concepti systematis consecraria. Quod *ignorantiam* & *errores* concernit, considerandum est, & creaturas perfectissimas multa procul dubio ignorare, notitiasque necessitatibus solere proportionatas esse. Interim quibusdam nos obnoxios casibus esse oportet, quos prævidere non potuimus, hæcque accidentium genera vitari nullo pacto queant. Sæpè necesse est, ut fallamur iudicio nostro, cum illud suspendere non concedatur usque ad exactam rei discussionem. Istiusmodi incommoda a rerum systemate separari nequeunt: sæpius necesse est ea inter se similitudinem aliquam habere certo quodam respectu, unumque pro altero accipi posse. Verùm errores, qui vitari nequeunt, nec tam usitati, nec tam perniciosi existunt. Qui plurimum mali adferunt, culpâ nostrâ oriri solent, adeoque nefarium foret, a malis naturalibus ducere consciscendæ sibi mortis argumentum, quoniam constat, illos, qui eo usque sunt progressi, plerumque voluntariis malis excitatos fuisse.

11. Quid? quod exploratum est, cuncta hæc mala, de quibus locuti sumus, per accidens bonis causis ortum suum debere; nec absolum, ex omni eo, quod cognoscimus, concludere ad omne id, quod ignoramus, ea scilicet mala excludi non potuisse, nisi admissis incommodis multò majoribus.

goribus. Ut verò hæc melius capiantur, Auctoris consilium est, Mundum, ad instar magni ædificii, animo sistere. Illud instructum esse debet non variis solum conclavibus, atriis, porticibus, hortis, spelæis, sed etiam culinâ, cellâ vinariâ, areâ, stabulis, cloacis. Ita incongruum fuisset, in Mundo tantum Soles condere, aut Terram fabricari, auro quidem & adamantibus constantem, sed ad recipiendos incolas ineptam. Si homo, quantus quantus est, oculus, aut auris, totus fuisset, conservare se nequaquam potuisset. Quodsi Deus ipsum sine adfectibus creasset, stupidus evasisset: & si sine errore condere voluisset, privare eum sensibus debuisset, vel alio modo, quàm organorum ope, sentientem facere, hoc est, non homo fuisset. Eruditus Auctor noster citat hic sententiam, quam Historiæ sacræ & profanæ loqui videntur, videlicet, belluas, plantas venenatas, aliasque naturas, nobis noxias, adversus nos per peccatum armatas fuisse. Sed cum hic tantum principia Rationis sequatur, seponit ea, quæ Revelatio docere potest. Interim sibi persuadet, *Adamum* (quantumvis obedientem) non, nisi virtute gratiæ divinæ, & pacti cum Deo initi, a malis naturalibus exemptum fuisse, & *Mosen* septem ferè effectus primi peccati disertè tantum memorare. Effectus autem isti sunt:

1. Revocatio doni gratiosi immortalitatis.
2. Sterilitas Terræ, quæ sponte suâ proferre fructus & herbas non debebat nisi vitiosas ac parum utiles.
3. Labor durus, alendi sui causâ ab homine suscipiendus.
4. Subjectio feminæ voluntati mariti.
5. Dolores puerperii.
6. Inimicitia inter hominem & serpentem.
7. Ejectio hominis ex loco deliciarum pleno, in quo a Deo collocatus erat.

Sed existimat, maximam malorum nostrorum vim a necessitate materiæ proficisci, imprimis post subtractam gratiam; præterea persuadet sibi Auctor, post nostrum exilium immortalitatem oneri nobis fuisse, & forsitan inter beneficia, non pœnas, referendum, quòd nulla amplius via, nec ullus aditus, ad arborem vitæ nobis pateat. Possent quidem variæ passim adnotationes hunc discursum illustrare; interim tamen fatendum, fundamentum illius, in materia de origine malorum, præclaris atque solidis abundare meditationibus, quas juverit convertere in usus meos. Nunc autem progrediendum ad illud caput, de quo inter nos disceptatur, nempe ad explicationem naturæ LIBERTATIS.

12. Dum eruditus Auctor hujus Operis de origine mali explicare originem mali moralis *quinto capite* instituit, quod dimidiam totius Libri partem absolvit, arbitratur, eam diversissimam esse ab origine mali physici, quod cernitur in imperfectione creaturarum declinari nescia. Etenim, uti statim intelligemus, existimat is, malum morale potius ab eo oriri, quod perfectionem aliquam salutem, quodque creaturæ cum Creatore, secundum

dum illius mentem, commune est, nimirum in potentia eligendi sine aliqua ratione, & causa finali seu impulsiva. Ingens sanè paradoxum, tueri, maximam imperfectionem, hoc est, peccatum, ab ipsa perfectione proficisci; at non minùs absurdum est, pro perfectione habere rem a ratione longè alienissimam, cujus ex usu foret quodam privilegio contra Rationem esse munitum. Et reverà, tantum abest, ut id originem mali moralis patefaciat, ut potiùs indicet, illius investigationem in votis non haberi. Quodsi namque voluntas se determinat, licèt nihil sit præsto, neque in persona eligente, nec in objecto eligibili, quod electionem suadere possit, nulla erit hujus electionis causa, nec ulla ratio: cumque malum morale consistat in mala electione, adseritur, malum morale omninò nullam originem habere. Itaque per regulas bonæ Metaphysicæ necesse esset, ut in natura malum morale nullum inveniretur; quin & ex eadem ratione nullum foret bonum morale, omnisque moralitas destrueretur. Verùm juvat audire solerrem Auctorem nostrum, cui subtilitas sententiæ, a celeberrimis Scholæ Philosophis propugnata non minùs, quàm ornamenta, quæ ipse pro suo ingenio, suaque eloquentia, addidit, magna, quæ includit, incommoda occulturnt. Dum *statum controversiæ* explanat, Auctores in duas partes dispescit: Quibusdam, ait, sufficit dicere, libertatem voluntatis esse a coactione externa immunem; alii verò tuentur, illam insuper a necessitate interna liberam esse. Sed non satisfacit hæc explicatio, nisi necessitas absoluta, & moralitati contraria, distinguatur a necessitate hypothetica & morali, uti nos quidem multis jam locis ostendimus.

13. *Sectio prima hujus capituli* naturam Electionum pandet. Auctor primo loco sententiam eorum exponit, qui censent; voluntatem flecti iudicio intellectûs, aut inclinationibus adpetitûs antecedentibus, quò se determinet ad partem, quam deinceps amplectitur. At confundit is Auctores istos cum illis, qui statuunt, voluntatem ad decretum suum compelli necessitate quadam absoluta, quique contendunt, volentem nullam in suas volitiones potestatem habere; videlicet Thomistam cum Spinosista confundit. Utitur expressionibus & declarationibus odiosis *Hobbessii*, suiique similibus, ut his illos oneret, qui inde longissimè absunt, quique eosdem Auctores refellere omni contentione laborant; has iis imputat propterea, quòd statuunt cum *Hobbessio*, & omnibus ferè hominibus, (si discesseris a doctoribus quibusdam, quos suæ ipsorum subtilitates obruunt) moveri voluntatem boni malique repræsentatione: colligit enim exinde, ita nullam dari contingentiam, omniaque ligata esse necessitate quadam absoluta. Valdè deproperatum est hoc ratiocinium, interim addit ampliùs, propriè loquendo nullam voluntatem malam fore, cum ita omne id, quod reprehensione dignum haberi possit, malum illud esset, quod causari voluntas potest; quod quidem, illius opinione, a notione communi abhorret, dum homines non eapropter improbis indignantur, quòd nocent, sed quia absque necessitate nocent. Itaque sibi persuadet, improbos fore. folium.

lummodo infelices, nequaquam verò pœnæ obnoxios; nullum fore discrimen inter malum physicum & malum morale, cum homo ipse planè non esset causa vera actionis, quam vitare nullo pacto valeret; maleficos non ideò convitiis proscindi ac malè mulctari, quod mereant, sed quòd id homines a malo abstergere queat; atque hanc solam ob rationem irasci nos nebuloni, non ægroto, quòd reprehensiones & minæ alterum corrigere possint, alterum verò sanare non possint; juxta hanc doctrinam finem pœnarum tantum fore impeditionem mali futuri, sine quo sola mali jam admissi consideratio ad puniendum non sufficeret; pariterque, gratum animum unicum hunc finem habiturum, ut novum sibi beneficium adcereret, sine quo sola præteriti beneficii consideratio rationem ejus sufficientem nequaquam suppeditaret. Denique existimat Auctor, si doctrina hæc, quæ voluntatis decretum a boni malique repræsentatione repetit, vera esset, desperandum fore de felicitate humana, cum ea nullo modo in nostra potestate esset, & a rebus, extra nos constitutis, dependeret. Jam, cum sperare non liceat, fore, ut res externæ se accommodent ac respondeant votis nostris, semper nobis aliquid deerit, semperque aliquid, quod nimium est, reperietur. Omnes hæ consequentiæ, secundum illius mentem, etiam contra eos militant, qui censent, voluntatem determinare se juxta finale intellectus judicium, qua opinione arbitratur voluntatem de jure suo deturbari, animamque penitus passivam reddi. Atque hæc adcuratio innumeros Auctores, graves & probatos, impetit, qui in eandem hic coacti sunt classem cum *Hobbessio* & *Spinosæ*, & aliis quibusdam scriptoribus improbatis, quorum doctrina pro infesta & intolerabili est judicata.

Equidem haud statuo, voluntatem semper sequi judicium intellectus, quoniam hoc judicium a rationibus moventibus distinguo, quæ a perceptionibus & inclinationibus insensibilibus oriuntur. At censeo, voluntatem semper sequi utilissimam boni & mali, distinctam aut confusam, repræsentationem, quæ ex rationibus, passionibus & inclinationibus, resultat, quamvis eadem rationes quoque reperire possit, suspendendo suo judicio aptas. Verum tamen semper agit illa ex rationibus moventibus.

14. Ad objectiones verò has, sententiæ nostræ adversas, antè respondendum est, quàm ad ea, quibus Auctor suam opinionem stabilire nititur, transitum faciamus. Origo contemptus adversariorum ex eo repetenda est, quòd confunditur consequentia necessaria necessitate absoluta, cujus oppositum contradictionem implicat, cum consequentia in veritatibus tantum convenientiæ fundata, quæ effectu quidem suo non destituitur; hoc est, quòd confunditur id, quod a principio contradictionis, veritates necessarias & indispensabiles efficiente, dependet, cum eo, quod a principio rationis sufficientis, in veritatibus adhuc contingentibus obvio, dependet. Alias (g) jam observationem hanc protuli in medium, quæ una est.

(g) Conf. Theod. §. 44. & Principia Philos. ill. Viri §. 31 - 36.

est ex gravissimis in Philosophia, ostendendo, *duo magna esse principia*; alterum scilicet *identitatum* vel contradictionis, quod vult, ex duabus enunciationibus contradictoriis alteram esse veram, alteram falsam; & *alterum rationis sufficientis*, quod vult, nullam enunciationem veram esse, cujus rationem perspicere non valeret is, qui omni, ad intelligendam eam necessaria, cognitione instructus esset. Utrumque principium locum habere debet non in veritatibus solum necessariis, sed etiam in contingentibus, immò quidquid rationem nullam habet, nec existere ullo pacto potuit. Aliquo namque modo dici potest, hæc duo principia in definitione *Veri & Falsi* contineri. Interim, ubi, factâ analysi veritatis propositæ, eam videmus a veritatibus dependere, quarum oppositum contradictionem involvit, dicere possumus, eam absolute necessariam esse. Quòd si verò, promotâ quantumlibet analysi, nunquam ad istiusmodi elementa veritatis datæ pervenire quimus, dicendum, eam esse contingentem, suamque debere originem rationi prævalenti, inclinanti, non necessitanti. Hoc posito, intelligitur, qua ratione nos cum multis Philosophis & Theologis celeberrimis adlerere queamus, substantiam cogitantem ad decretum suum flexi repræsentatione prævalente boni vel mali, idque certò atque infallibiliter, non necessario: hoc est, rationibus inclinantibus, non necessitantibus. Hinc *future contingentia*; & in se ipsis & rationibus suis *prævisa*, manent contingentia; ac Deus infallibiliter sapientiâ & bonitate suâ adductus est ad Mundum potentiâ suâ condendum, ipsique formam, quæ fieri possit, optimam conferendam; sed necessario non est adductus; cunctaque, illasâ suâ libertate perfectâ & supremâ, facta sunt. Neque video, quàm facile, missâ hac, a nobis prolata, consideratione, solvi queat nodus Gordius Contingentiæ atque Libertatis.

15. Submovet hæc explicatio omnes periti nostri adversarii objectiones. *Primò*, cernimus, contingentiam cum libertate subsistere; 2. malas voluntates non ideò malas esse, quòd nocent, sed etiam, quòd sunt origo rerum noxiarum, vel malorum physicorum; cum animus malignus in sphaera activitatis suæ esset, quod malum Manichæorum principium foret in Universo. Ita Auctor quoque notavit cap. 4. sect. 4. §. 8. sapientiam divinam plerumque eas actiones vetuisse, quæ adportarent incommoda, hoc est, mala physica. Consensus est, eum, qui malum causatur necessario, nullo se adstringere crimine. Enimverò neque Legislator ullus, neque Jurisconsultus per hanc necessitatem intelligit vim rationum boni & mali, veri vel adparentis, quæ hominem ad malè agendum compulerunt; aliàs is, qui grandem pecuniæ summam furatur, aut qui hominem potentem interficit, ut ad magnum dignitatis gradum perveniat, minori se pœnæ redderet obnoxium, quàm is, qui nummulos aliquos furriperet, exhauriendo fortè vini quadranti destinandos, aut qui canem vicini sui ludibundus occideret, propterea quòd hi postremi non tantis expositi fuerunt tentationibus. At contrarium omninò regnat in administratione

stratione justitiæ, in Mundo probatæ, & quo major ad peccandum tentatio est, eò major imponitur necessitas, eam propositâ magnâ aliqua pœnâ reprimendi. Alioqui, quò plura observantur ratiocinia in consilio hominis malefici, eò deliberatior illius nequitia fuisse reperietur, eoque major ac pœnâ dignior illa censebitur. Sic *dolus* nimis artificiosus crimen adgravat, quod *stellionatus* vocatur, & homo fallax evadit *falsarius*, ubi tantâ est subtilitate, ut ipsa etiam fundamenta nostræ securitatis in Actis scripto consignatis suffodiat. Verùm indulgentiores erimus illis, qui ingenti aliquo animi motu abripiuntur, quoniam is ab ipsa dementia haud procul abest. Et Romani rigidissimo supplicio adfecerunt sacerdotes Dei *Apis*, qui nobilis cujusdam feminae, equiti alicui, perditè illam amanti, castitatem labefactarunt, dum eum pro Deo suo venditabant, cùm contra amatorem exilio mulctare illis sufficeret. Quòd si verò quis malas actiones perpetrasset sine ratione adparente & sine probabilitate cujusdam adfectus, non multum abesset, quin a Judice pro stulto haberetur, præsertim si ad istiusmodi ineptias, sapius iterandas, proclivis inveniretur, quod ipsum pœnâ minuendæ inservire posset, nequaquam verò veram nequitia & castigationis rationem suppeditaret. Tam aliena sunt principia nostrorum adversariorum a praxi Tribunalium & a communi hominum opinione.

16. *Tertiò*, discrimen inter malum physicum & malum morale semper consistet, quamvis in hoc conveniant, quòd ambo suas rationes & causas habeant. Et quid est, quod novas nobis difficultates faceffamus intuitu originis mali moralis, cùm principium, solvendis iis aptum, quas mala naturalia producunt, etiam sufficiat ad reddendam malorum voluntariorum rationem? Scilicet sufficit ostendere, impediri non potuisse, quin homines vitiis admittendis obnoxii fuissent, nisi Systematis omnium optimi constitutio immutari, aut ad miracula creberrima fieri descensus voluisset. Verum quidem, peccatum magnam, immò maximam, humanæ miseriæ partem conficere, hoc tamen non obstat, quo minus dici queat, improbos esse homines & pœnâ dignos: aliàs dicendum esset, peccata actualia irrogenitorum excusari posse, utpote oriunda a principio nostræ miseriæ, quod est peccatum originis. *Quarto*, dicere, Animam fieri passivam, hominem non esse veram peccati causam, si ad actiones suas voluntarias per objecta fuerit compulsus, quemadmodum Auctor contendit plurimis in locis, & imprimis cap. 5. sect. 1. subsect. 3. §. 18. est eudere sibi novas terminorum notiones. Quando Veteres de eo locuti sunt, quod est *ἐπιμαρτυρία*, vel ubi nos loquimur de eo, quod a nobis, a spontaneitate, a principio nostrarum actionum interno, dependet, repræsentationem rerum externarum nequaquam excludimus; hæ namque repræsentationes etiam in anima nostra reperiuntur, & constituunt partem aliquam modificationum illius principii activi, quod in nobis est. Nullus datur Actor, qui agere possit, quin idem ad id quoque sit antè dispositus, quod actio requirit;

& rationes, siue inclinationes, a malo vel bono depromptæ, sunt dispositiones, quæ faciunt, ut anima determinare se inter plures partes possit. Contendunt, voluntatem solam esse activam, atque summo jure imperantem, eamque sibi repræsentare solent instar Reginae, Throno suo insidentis, cujus Intellectus est Minister Status, cujusque adfectus sunt aulici, seu feminae istæ gratiosæ, quæ influxu suo sæpè numero consilium Ministerii superant. Volunt, Intellectum non, nisi mandante hac Regina, loqui, ipsam posse instituere examen inter rationes Ministri & ea, quæ amicissimæ istæ mulieres in aurum insufurrant, immò utramque partem repudiare, tandem iis vel tacendi vel loquendi necessitatem imponere, aures præbere vel denegare, sicut illi bonum videatur. At hæc Profopœia aut fictio est infelicius excogitata. Si voluntatis est judicare, aut notitiam sibi comparare rationum atque inclinationum, quas intellectus vel sensus ei exhibent, illa opus habebit alio intellectu in se ipsa, ut cognoscat id, quod ipsi repræsentatur. Id verum est, animam, seu substantiam cogitantem, intelligere rationes, & sentire inclinationes, & determinare se secundum repræsentationes præponderantes, quæ, ut actionem specificent, vim suam activam modificant. Possum hic supersedere meo Systemati Harmoniæ præstabilitæ, quod independentiam nostram mirum in modum illustrat, nosque ab influxu objectorum physico immunes præstat. Quod enim jam dictum est, ad solvendam objectionem sufficit. Et quamquam Auctor noster cum vulgo admittat hunc in nos influxum physicum objectorum, tamen satis ingeniosè animadvertit, corpus, vel objecta sensuum, nobis ideas non impertiri, multo minus vim animæ activam, & interviare duntaxat evolvendis iis, quæ in nobis existunt; ferè sicuti *Cartesius* credit, animam, cum corpori vim dare nequeat, minimum ipsi aliquam directionem impertiri. Ab utraque sic parte medium est quoddam inter influxum physicum & harmoniam præstabilitam.

17. *Quintò*, objiciunt, secundum nostram sententiam peccatum non ea propter reprehendi vel puniri, quòd castigationem mereat, sed quòd reprehensio & pœna faciant, ut alia vice illud omittatur; cum tamen homines aliquid ulteriùs requirant, hoc est, satisfactionem pro crimine, si vel illa nec ad emendationem, nec ad exemplum, faceret. Planè uti jure meritoque homines exigunt, verum referendæ gratiæ studium progeminare ex vera beneficii accepti agnitione, non verò ex intentione novi eligendi beneficii, quæ privati commodi curam sapit nimiam. Objectio ista elegantibus, nec improbandis, cogitationibus referta est, sed nos quidem minimè ferit. Præcipimus, virtutem sequendam, gratum animum præstandum, justitiam colendam esse, non tantum ob commodum privatum, ob spem vel metum; sed etiam ob voluptatem, in bonis actionibus reperendam; aliàs nondum aspiravimus ad istum virtutis gradum, quem ut adsequamur, remis velisque laborandum est? Hoc innuitur, quando justitia

& virtus per se ipsa amore prosequenda docetur; immò hoc ipsum explicavi, dum rationem *Amoris*, *privatam utilitatem negligentis*, exhibui paullo ante exortam controversiam, quæ tantos dedit strepitus (h). Confimiliter judicamus, malitiam majorem evasisse, quando in voluptatem exierit, veluti cum latro aliquis, vias obsidens, qui antea homines ob ipsorum repugnantiam, vel ultionis metum, interfecerat, tandem ita crudelis evadit, ut in iis necandis, quin & prius excruciantis, voluptatem suam inveniatur. Atque hic malitiæ gradus diabolicus judicatur, licet homo, qui illius insimulatur, in hac detestanda voluptate fortiolem reperiat suorum homicidiorum rationem, quàm habuit, cum eos tantum spe metuve adductus occideret. Observavi etiam in responsione ad difficultates Balianas (i), secundum mentem celeberrimi *Conringii*, justitiam, quæ puniat per pœnas, ut ita loquar, medicinales, hoc est, ad corrigendum maleficum, vel saltem ad præbendum aliis exemplum, locum habituram apud eos, qui libertatem, a necessitate immunem, evertunt, sed veram justitiam vindicativam, quæ ultra medicinalem progreditur, aliquid adhuc altius supponere, videlicet intelligentiam ac libertatem peccantis, quoniam harmonia rerum satisfactionem aliquam exigit, malum aliquod passionis, quod animum deducat in sensum sui peccati, post malum actionis voluntariæ, in quam consenserat. Ita *Hobbesius*, libertatem destruens, justitiam vindicativam rejecit, uti faciunt Sociniani, quos nostri Doctores refutarunt, quanquam illius partis Auctores notionem libertatis mirifice fatigare soleant.

18. *Sextò*, objiciunt denique, homines felicitatis spem habere planè nullam posse, si voluntas moveri nequeat, nisi boni & mali representatione. Enimverò hæc objectio videtur mihi, si quæ alia, prorsus nulla, & vix, ac ne vix quidem, divinari a quoquam credo, quoniam imbuti tandem colore potuerit. Hinc mira etiam & insolita quàm maximè ea de causa produntur ratiocinia: nimirum, felicitatem nostram pendere a rebus externis, si verum, quod a boni malive representatione pendeat. Igitur ea, inquiunt, in potestate nostra non est, neque enim ullam ha-

LII 2

bemus

(h) Conf. ad hæc *Theod. Præf. §. 4. 5.* *Felleri* Otium Hannov. p. 73. Idem *Vir ill.* in Ep. ad *Gerh. Wolth. Molanum*, quæ est *XVIa*, ap. *Kortholtum*, T. II. p. 155. scribit: Tantum abest, ut, qui non spe aut metu a superiore, sed propensione animi, rectè agit, justè non agat, ut ipse potissimum justè agat, quadam divinæ justitiæ humana imitatione. Nam qui amore Dei aut proximi benefacit, in ipso rectè facto invenit voluptatem, (ea enim amoris natura est) neque alio stimulo indiget, aut

justu superioris opus habet: ac de tali dictum est, legem justo positam non esse. Usque adeo abhorret a ratione, solam legem aut coactionem justum facere: tamen fatendum sit, eos, quorum animus eo perfectionis non devenit, non, nisi spe metuque, obligari; & in divinæ maximè vindictæ expectatione, quam nec morte effugere detur, necessitatem plenam, & in omnes valituram, servandi juris & æqui posse inveniri.

(i) *V. Theod. §. 73. 74.*

bemus rationem sperandi, fore, ut res externæ nostro se adcommodent adpetitui. Sed hoc argumentum cunctis suis claudicat pedibus: *Nulla vis est in consequentia: Concedi posset conclusio: Argumentum potest in Auctorem retorqueri.* Incipiamus ab hac *retorsione*, quæ facilis est: Num tandem homines feliciores, aut a casibus fortunæ magis independentes, evadunt isto medio, vel quia ipsis facultas sine ratione eligendi adtribuitur? Num dolores corporis mitius patientur? An minor est eorum propensio ad bona, vera vel adparentia, minor metus malorum verorum, vel imaginariorum? Num quid minus sunt mancipati voluptati, ambitioni, avaritiæ? minus timidi? minus invidi? Immo verò, inquiet eruditus Auctor noster. Probabo id modo, qui a rationibus & pretiis rerum desumitur. Utinam per experientiam probare voluisset: sed audiamus ejus computationem. Posito, quòd electione mea, qua intuitu mei rei, quam eligo, bonitas confertur, concedam objecto electo sex gradus bonitatis, & posito insuper, quòd antea in statu meo duo gradus mali fuerint, evadam certè fortunatus uno momento & ex voto meo: quatuor namque possiderem gradus liquidi lucri, vel boni gratuiti. Quàm præclarè hæc sine dubio sonant, at dolendum, quòd casus sit impossibilis. Etenim qua ratione objecto senos hosce bonitatis gradus conferam? Ad hoc opus nobis esset potentia immutandi gustum nostrum, aut res, pro beneplacito nostro. Idem hoc ferè esset, ac si plumbo cum efficacia quadam dicere possem, fies aurum, filici, fies adamas, vel saltem vos eundem mihi præstabitis effectum. Vel hoc perinde se haberet, atque id, quod dicitur de loco Mosaico, qui videtur significare, Manna deserti eum habuisse saporem, quem Israelitæ illi dare voluerunt. Nihil opus erat, nisi dicere ad Gomor suum, fies capo, fies perdix. At si mihi liberum, senos hosce gradus bonitatis objecto impertiri, annon etiam licebit mihi plures adhuc in illud conferre? Credo equidem licere. Hoc verò posito, cur objecto non largiemur bonitatem omnem, quæ excogitari possit? Cur non ad viginti & quatuor bonitatis gradus adscendemus? Ecce verò quàm perfectè sumus hac via felices non obstantibus fortunæ casibus quibuscumque; flet, grandinet, ningat, nihil nos movebit: excellentis hujus arcani virtute a fortuitis casibus semper tuti erimus. Concedit etiam Auctor (in hac 1. sectione cap. 5. subsect. 3. §. 12.) hanc potentiam adpetitus naturales vincere omnes, nec ipsam ab eorum aliquo vinci posse; immò intuetur illam (§. 20. 21. 22.) tanquam solidissimum felicitatis fundamentum. Reverà, dum nihil est, quod limitare potentiam possit tam indeterminatam, qualis est potentia sine ratione eligendi, & per electionem objecto bonitatem conferendi, vel bonitas hæc longissimè superare debet eam, quam adpetitus naturales in objectis quærunt; quandoquidem hi adpetitus, hæcque objecta, limitata sunt, cum ea potentia independentens sit; vel saltem, bonitas ista, quam voluntas objecto electo impertitur, debet esse arbitraria, & talis, qualis

ab illa requiritur. Unde namque repetenda esset ratio limitum, si obiectum possibile, si in ejus, qui vult, potestate situm est, & si voluntas ei dare bonitatem potest, quamcumque velit, independentem a realitate & rebus adparentibus? Istud mihi sufficere videtur ad destruendam hypotheseos tam *precariorum* adsumtam, in qua offenditur aliquid, quod Fearum fabulis persimile, *Optantis isthac sunt, non invenientis*. Perstat igitur certo certius, eleganti hac fictione non magis nos exsolvi malis posse; videbimusque infra, cum homines victores existunt certorum quorundam appetituum vel averfionum, id fieri per appetitus alios, qui semper fundamentum suum agnoscunt in repræsentatione boni & mali. Dixi porro, *concedi posse conclusionem Argumenti*, quod insinuat, non absolute a nobis pendere felicitatem, in præsentem certè vitæ humanæ statu, quis enim dubitat, sexcentis nos esse casibus obnoxios, quos vitare non cadit in humanam prudentiam? Quo pacto, exempli gratiâ, impediam, quo minus motu quodam terræ absorbear unâ cum urbe, quam incolo, si hic est ordo rerum? Sed *possum denique & consequentiam argumenti negare*, quæ dicitur, si voluntas non movetur, nisi repræsentatione boni & mali, penes nos non stare nostram felicitatem. Bona esset consequentia, si nullus daretur Deus, si omnia regerentur per causas brutas: sed fecit Deus, ut procurandam suam felicitatem unicuique sufficeret esse virtutis studium. Itaque, si anima rationem sequitur & leges, a Deo ipsi datas, certa profectò est de felicitate sua, quamvis ea plenè reperiri in hac vita nequeat.

19. Postquam eruditus Auctor incommoda nostræ hypotheseos ostendere laborasset, commoda suæ hypotheseos pandere incipit. Sibi igitur persuadeat, eam solam posse libertatem nostram salvam reddere, eam omnem nostram felicitatem conficere, augere bona nostra, & minuere mala, atque agentem, hac potentia instructum, ea fieri multò perfectiorem. Comoda ista penè cuncta modò refellimus. Ostendimus, ad libertatem nostram sufficere, quòd repræsentationes bonorum & malorum, aliæque dispositiones, internæ vel externæ, nos inclinent, non necessitent. Nec intelligimus, quo pacto mera indifferentia quid ad felicitatem conferre possit: ex adverso potius, quo magis erimus indifferentes, eo major stupor erit & impotentia bona percipiendi. Adde quòd hypothesis in effectu producendo multum excedit. Quòd si namque potentia aliqua indifferens sibi sensum boni dare possit, ea sibi dare etiam possit felicitatem perfectissimam, uti jam supra monstravimus. Et positum est in aprico, nihil illam limitaturum, quòd limites eam ex pura hac indifferentia expellerent, quam tamen non, nisi per se ipsam, relinquere dicitur, vel potius, in qua nunquam fuit. Denique haud capimus, in quonam consistat puræ hujus indifferentiæ perfectio: contra, nihil est eâ imperfectius, scientiam & bonitatem redderet inutiles, omniaque ad casum revocaret, ut nullas & sequi regulas, nulla capere consilia possemus. Restant tamen adhuc ali-

qua commoda, ab Auctore prolata, nondum hæcenus ventilata. Existimat itaque, per hanc solam potentiam nos esse veram actionum nostrarum causam, utpote cui possent imputari, cum alias ab objectis externis cogereur; immò propter hanc solam potentiam fieri, ut possemus nostræ felicitatis momentum nobis ipsis tribuere, & in sinu nostro gaudere. Verùm enim verò cuncta opposita ratione se habent: quòd si namque incidimus in actionem motu absolute indifferenti, non verò propter ejus bonas malave qualitates, nonne idem est, ac si eo delaberemur cæcorum in morem, casu aut forte aliqua: quid igitur gloriæ & laudis adferret actio bona, vel quid vituperii & ignominia actio mala, si ea accepta ferenda, aut imputanda, fortuna vel sorti esset? Credo equidem, cum laude digniorem esse, qui actionem bonis suis qualitatibus debet, & crimine magis obstrictum, qui malis suis qualitatibus abreptus fuit in deterius. Actiones aestimare velle, nec expendere qualitates, ex quibus illæ gignuntur, est in auram loqui, & in locum causarum substituere imaginarium quoddam *nescio quid*. Quòd si ergò casus hic fortuitus, seu hoc *nescio quid*, causa esset nostrarum actionum, exclusis nostris qualitatibus, naturalibus vel acquisitis, nostris inclinationibus, & consuetudinibus, profectò nulla ratione quidquam nobis polliceri possemus de alterius proposito, cum nulla via suppeteret figendi hominem indeterminatum, atque judicandi, quamnam in stationem jaceretur navis voluntatis, per incertam insulsæ indifferentiæ tempestatem.

20. Verùm, sepositis istis commodis & incommodis, videamus, qua ratione confirmet eruditus Auctor noster hypothesin hanc, quam tanta utilitate conspicuam jactat. Arbitratur, Deum tantum & creaturas liberas verè activas esse, & ad activitatem requiri duntaxat, ut quid per se ipsum determinetur. Jam id, quod per se ipsum determinatur, per objecta determinari non debet, adeoque necesse est, ut substantia libera, quatenus libera, intuitu objectorum sit indifferens, nec hanc indifferentiam relinquat, nisi per electionem suam, quæ objectum ipsi reddet amabile. Sed omnes ferè gradus hujus ratiocinii offensionem pariunt. Non creaturæ solum liberae, sed & omnes reliquæ substantiæ ac naturæ, ex substantiis compositæ, sunt activæ. Bruta non sunt libera, interim tamen gaudent animabus activis, nisi cum Cartesianis ea pro puris machinis habere velis. Neque porro necessarium est ad activitatem, determinari solum per se ipsum, cum res quædam recipere possit directionem, quam vim ipsam haud recipiat. Ita equus regitur ab equite, & navis dirigitur gubernaculo, crediditque *Cartesius*, corpus nostrum, servando virtutem suam, recipere tantummodò ab anima quandam directionem (k). Sic res aliqua activa foris recipere potest quandam determinationem seu directionem, quæ illam quoque mutare valeat, quam a se ipsa haberet.

Denique,

(k) V. Theod. §. 60.

Denique, licet etiam substantia quædam activa per se ipsam tantum determinetur, minimè tamen inde sequitur, eam non moveri ab objectis; representatio namque objecti, in illa ipsa obvia, ad determinationem facit; non igitur foris accedit, adeoque spontaneitas tota hic manet illibata. Objecta non agunt in substantias intelligentes tanquam causæ efficiæ & physicæ, sed tanquam causæ finales & morales. Si Deus agit secundum suam sapientiam, adcommodat se ideis possibilium, quæ ipsius objecta sunt, sed quæ ante creationem actualem extra illum omni realitate deslittuuntur. Igitur hoc genus motionis spiritualis ac moralis non adversatur activitati substantiæ, nec spontaneitati suæ actionis. Postremò, quamvis potentia libera ab objectis non determinaretur, nunquam tamen indifferens esse posset ad actionem, quando in eo est, ut agat; quoniam actio in ea oriri debet a dispositione quadam agendi; alias *quidvis ex quovis* fiet, nec quidquam erit tam absurdum, quod adsumi nequeat. At dispositio hæc jam interruperit blandimenta puræ indifferentiæ, & ubi anima hanc sibi dispositionem impertit, requiritur alia quædam prædispositio ad hunc illam impertiendi actum; adeoque, quantumvis ascendatur, nunquam pervenietur ad puram indifferentiam in anima respectu actionum ab ipsa exercendarum. Verum quidem, has dispositiones eam inclinare saltem, non necessitare, & plerumque suam relationem habere ad objecta: interim tamen nec negandum, quasdam etiam alias provenire a *subjecto*, vel ab anima ipsa, & facere, ut objectum unum magis sit ad palatum, quàm alterum, vel ut idem objectum aliter sapiat alio tempore.

21. Auctor noster persistit firmiter in sua sententia, qua nobis realitatem suæ hypotheseos inculcat, conaturque ostendere, hanc potentiam indifferentem reapse in Deo inveniri, immò verò eam ipsi necessariò adscribendam esse. Ait enim, nihil ei bonum, nihil ei malum est in creaturis. Non habet appetitum naturalem, fruitione rei alicujus, extra ipsum positæ, satiandum: est igitur absolute indifferens ad omnes res externas, quoniam iis nec juvari, nec molestiâ adfici, potest; debetque se ipse determinare, atque eligendo quasi appetitum sibi creare. Factam verò electionem suam deinceps tueri debet, profectò non aliter, ac si inclinationem suam naturali eo compulsus fuisset. Ita divina voluntas erit causa bonitatis in entibus; nimirum, erit quædam bonitas in objectis, non verò natura sua, sed voluntate Dei, qua seposita, nec boni, nec mali quid in rebus inveniri potest. Intellectu difficile est, quomodo multorum meritum Auctores exoculari sententiam tam insulsam potuerint, ratio enim, quæ hic citari videtur, ne minimam quidem vim habet. Videntur illi opinionem hanc eo probaturi argumento, quod omnes creaturæ omne suum esse a Deo habeant, quodque ita sine ipso agere nequeant, nec se determinare possint. At hoc est aperte statum mutare controversiæ. Quando dicimus, substantiam quandam intelligentem moveri bonitate sui ob-

jecti,

jecti, non certè adferimus, hoc objectum esse necessariò ens extra ipsam existens, sufficitque nobis, id concipi posse; repræsentatio namque agit in suam substantiam, vel potius substantia agit in se ipsam, in quantum repræsentatione hac disponitur & adficitur. Quod ad Deum; manifestum est, illius intellectum continere ideas omnium rerum possibilem, quod ipsum ostendit, omnia in eo esse eminenter. Ideæ istæ repræsentant ipsi bonum & malum, perfectionem & imperfectionem, ordinem & confusionem, convenientiam & inconvenientiam possibilem; illius verò bonitas superabundans facit, ut eligat id, quod est commodissimum. Deus igitur per se ipsum se determinat, ejus voluntas vi bonitatis activa est, sed specificatur atque dirigitur in actione per intellectum sapientiæ referentem. Et uti illius intellectus perfectus est, cogitationes semper distinctæ, inclinationes semper bonæ, ita nunquam discedit a producendo optimo: cum contra nos falsis veri & boni adparentiis falli queamus. Sed quæ, quælo, fieri potest, ut dicatur, non dari bonum vel malum in ideis ante voluntatem Dei? Numquid voluntas Dei ideas format, quæ in ejus intellectu insunt? Non ausim erudito nostro Auctori tam insulam adscribere sententiam, quæ intellectum ac voluntatem confunderet, & usum notionum omnem everteret. Jam si ideæ a voluntate sunt independentes, nec perfectio, vel imperfectio, in iis repræsentari solita, ab ea dependebit. Certè, num verbi gratiâ voluntati Dei, an verò naturæ potius rerum, tribuendum venit, quòd certi quidam numeri facilius, quàm alii, admittant multas divisiones exactas? quòd hi magis sint idonei, quàm isti, ad formanda quadrata, ad componenda polygona, aliasque figuras regulares? quòd numero senario contingit esse minimo omnium numerorum, qui perfecti nuncupantur? quòd in plano sex circuli æquales tangere queant septimum? quòd inter omnia corpora æqualia sphaera minimam habeat superficiem? quòd quædam lineæ sint incommensurabiles, adeoque ad harmoniam non satis aptæ? Annon intelligitur, omnia hæc commoda vel incommoda ab idea rei proficisci, oppositumque contradictionem implicare? Num cogitas porrò, dolorem & molestiam creaturarum sentientium, & in primis felicitatem atque infelicitatem substantiarum intelligentium, Deo esse indifferentes? Et quid dices de illius justitia? Nonne & hæc est res aliqua arbitraria, nonne sapienter, ac justè fecisset, si damnare innocentes decrevisset? Novi equidem, fuisse Auctores satis imprudentes ad adsurgendum opinioni tam periculosa, evertendæque pietati tam adcommodæ. Verùm habeo persuasissimum, celeberrimum Auctorem nostrum ab ea longissimè abesse. Interim tamen videtur hæc hypothesis eò ducere, si nihil est in objectis, quod divinæ voluntati ante suam electionem non sit indifferens. Verùm quidem, Deum nulla re indigere, ipse tamen Auctor præclare docuit, bonitatem, non indigentiam illius, ad producendas creaturas ipsum compulisse. Igitur in eo ratio erat decreto anterior; &, uti multoties innui, neque casu fortuito, neque sine ratione,

ratione, nec etiam ex necessitate, factum, ut Deus crearet hunc Mundum, sed inclinatione eò progressus est, quæ ipsius inclinatio semper eum ad optimum ducit. Ita insolita quoque res est, quòd Auctor noster hic statuatur, (cap. 5. sect. 1. subsect. 4. §. 5.) Deum, absolute perfectum & in se ipso beatum, nulla ratione commoveri potuisse ad creandum quid extra se; cum ipse antè docuerit (cap. 1. sect. 3. §. 8. 9.) Deum agere ad finem, ejusque finem esse communicare suam bonitatem. Itaque ipsi non erat absolute indifferens, creare aut non creare, & nihilominus creatio manet actus liber. Non magis ipsi indifferens erat, creare hunc illumve Mundum, creare chaos perpetuum, aut creare systema ordine plenum. Ita qualitates objectorum, in eorum ideis repertæ, electionis suæ rationem confecerunt.

22. Auctor noster, qui tam præclara supra docuit de pulchritudine & commoditate operum Dei, ea cum hypothese sua conciliandi viam quæsit, quæ Deo omnes respectus ad bonum, & commoditatem creaturarum, detrudere videtur. Indifferentia Dei, inquit, in primis tantum suis electionibus locum habet, sed, utprimùm Deus aliquid elegit, eodem tempore virtualiter elegit omne id, quod cum eo necessariò connexum est. Erat infinitus hominum possibilem æquè perfectorum numerus: electio quorundam ex illis merè est arbitraria (secundùm Auctorem nostrum.) Sed, simulatque Deus eos elegerat, nihil amplius velle potuit, quod naturæ humanæ repugnaret. Hactenus Auctor hypothese suæ conformiter loquitur: sed, quæ sequuntur, ultra tendunt: adserit enim, Deum, cum certas creaturas producere decrevisset, eodem tempore, vi suæ bonitatis infinitæ, decrevisse, illis quamque possibilem commoditatem conferre; profectò nihil est magis rationi consentaneum, at verò nihil quoque est tam contrarium hypothese, quam posuit, meritoque illam evertit potius, quàm longius finit subsistere gravem incommodis, bonitati & sapientiæ Dei adversis. Ecce videamus luculentissimè, eam cum dictis stare non posse. Quæstio prima erit: Num Deus aliquid creabit, nec ne, & quare? Auctor respondit, ipsum aliquid creaturam ad communicandam suam bonitatem. Igitur illi non est indifferens creare aut non creare. Post hæc quæritur: Num Deus creabit hanc potius rem, quàm alteram, & quare? Respondendum esset (si constare sibi vellet) eandem bonitatem facere, ut eligat optimum, & certè, eò recidit Auctor in sequentibus; verum juxta hypothese suam respondet, creaturam ipsum hanc rem, sed non adesse id, quod amplius quæritur, *quare*, quoniam Deus absolute indifferens erga creaturas, quæ bonitatem suam soli ipsius electioni acceptam referunt. Auctor quidem verbis parum sibi constat hac in causa, ait enim (cap. 5. sect. 5. subsect. 4. v. 12.) indifferens esse Deo eligere inter homines in perfectione æquales, aut inter species æquè perfectas creaturarum rationalium. Itaque secundùm hanc expressionem eligeret potius speciem

perfectissimam: dumque species æquè perfectæ plus minusve cum aliis concordant, Deus eliget eas, quæ maximè conveniunt: igitur nulla erit pura & absoluta indifferentia, Auctorque sic ad nostra principia relabitur. Sed loquamur, ut ipse juxta suam hypothesein loquitur, ponamusque cum eo, Deum quasdam eligere creaturas, quamquam illi sint absolutè indifferentes. Igitur æquè facilè eliget creaturas irregulares, incompositas, noxias, infelices, confusiones perpetuas, monstra passim obvia, scelestos tantùm incolas terræ, diabolos, totum Universum implentes, atque systemata pulchra, species elegantes, homines probos, Angelos bonos! Nequaquam, inquiet Auctor, Deus, cum homines creare decrevisset, simul decrevit illis impertiri omnes opportunitates, quarum Mundus capax erat, sicque statuendum etiam est de cæteris speciebus. Respondeo, quòd si hæc opportunitas necessariò connexa esset cum eorum natura, Auctor sequeretur in hoc suam hypothesein; sed cum hoc admitti nequeat, consentire tenetur, Deum nova quadam electione, diversa ab ea, quæ eum ad condendos homines impulit, decrevisse omnem possibilem opportunitatem hominibus largiri. Unde verò novà hæc electio? num ea ex pura indifferentia nascitur? quod si ita est, nihil Deum ad quærendum bonum hominum permovet, in quod si quandoque incidit, quasi casu fortuito id fiet. At contendit Auctor, Deum bonitate suâ ad id commotum esse; igitur hoc bonum & malum creaturarum minimè ipsi est indifferens; suntque in ipso electiones primitivæ, ad quas bonitate objecti compellitur. Non eligit tantùm creare homines, sed etiam creare homines tam felices, quàm esse queunt in hoc systemate. Post hæc, nulla ampliùs indifferentia pura locum habebit, possumus enim de toto planè Mundo ita judicare, uti judicavimus de genere humano. Deus decrevit creare Mundum, sed bonitas ejus simul ipsum compellere debuit ad eligendum illum, in quo plurimum ordinis, regularitatis, virtutis, felicitatis possibilis esset. Non enim ullam adverto causam verisimilem dicendi, Deum, bonitate suâ commotum, reddere homines, quos creare decrevit, tam perfectos, quàm fieri possit in hoc systemate, nec eandem erga totum Universum bonam intentionem fovere. Ecce verò, ad ipsam objectorum bonitatem pervenimus, indifferentia pura, ubi Deus ageret sine ratione, penitus eversa per ipsum eruditi Auctoris nostri institutum, in quo vis veritatis, ubi ad factum fieri debuit transitus, præponderavit hypothesei speculativa, quæ ad realitatem rerum adplicari nullo pacto potest.

23. Quoniam itaque Deo nihil absolutè indifferens est, omnes cognoscenti gradus, omnes effectus, omnes relationes rerum, unoque momento omnes earum posibles nexus, perspicienti: videamus, annon ignorantia saltem, atque insensibilitas hominis, eum in sua electione prorsus indifferentem efficere possit. Auctor nos ornat hac indifferentia pura, tanquam eximio munusculo. Ecce verò illius argumenta: 1. nos eam in nobismet

nobismet ipsis sentimus; 2. ejus judicia & proprietates in nobis experimur; 3. possumus ostendere, quod alia causa, quae determinare nostram voluntatem queunt, sint insufficientes. Quod ad *momentum primum*, existimat, nos, dum libertatem in nobis sentimus, sentire simul eodem tempore indifferentiam puram. Sed nequaquam ei adsentior, nos ejusmodi indifferentiam sentire, nec jactatum istum sensum ex sensu libertatis sequi (1). Plerumque in nobis sentimus aliquid, quod nos ad nostram electionem inclinat, & quando contingit interdum, ut rationem omnium nostrarum dispositionum exhibere nequeamus, parva tamen adtentio quaedam nobis palam facit, constitutionem corporis nostri, corporumque circumstantiarum, praesentem aut praecedentem animae nostrae statum, & plurimas res exiguas, magnis & praecipuis hisce momentis involutas, posse efficere, ut plus minusve objecta nobis adrideant, utque de iis diversis temporibus diversa judicia formemus, licet nemo id purae indifferentiae adtribuat, vel nescio cui virtuti animae, quae in objectis operetur id, quod a coloribus fieri dicitur in chamæleonte. Non igitur opus est, ut Auctor hic provocet ad iudicium vulgi, quod facit, in multis, inquit, rebus vulgus melius ratiocinari, quam Philosophos. Verum quidem est, quosdam Philosophos in chimæras incidisse, videturque pura indifferentia esse e numero notionum chimæricarum. Quod si verò quis existimat, rem aliquam non existere, quia vulgus eam non animadvertit, vulgus pro bono iudice haberi nequit, quandoquidem sensibus tantum regitur. Multi credunt, aërem nihil esse, nisi a vento agitur. Plurimi nullam corporum insensibilium, fluidi gravitatem efficientis, vel elateris, materiae magneticae, notitiam habent; ut nihil dicam de atomis, aliisque substantiis indivisibilibus. Numquid igitur dicemus, has res non existere, quia vulgus eas ignorat? Hac ratione dicere etiam possumus, animam interdum agere sine ulla dispositione aut inclinatione, quae illam ad agendum compellit, quoniam multae dantur dispositiones atque inclinationes, quae a vulgo non satis adnotantur, culpa neglectae adtentionis & meditationis.

2. Quod ad *indicia potentiae*, de qua loquimur, jam refelli privilegium,

M m m 2

illi

(1) Cognoscimus 1. libertatem nostram, per experientiam, sed non immediate sine ratiocinio; cognoscimus mediante ratiocinio, sed bono. 2. Cognoscimus, per experientiam, non, ut Kingius adseruisse creditur, indifferentiam ita puram & absolutam, ut voluntas in nullam partem inclinet bonitate objectorum mota, sed sua electione demum quasi diffundat bonitatem in objecta. vid. Leibn. in Respons. ad Libellum Kingii, §. 23. sed libertatem tamen, ut dicit facultatem agendi & non

agendi. 3. Cognoscimus illam ex experientia potius, si ad singula, ejus requirita attendamus, quam si collectim spectentur, (en gros.) 4. Si spontaneitatem nostram, i. e. dependentiam nostrarum actionum a nobis ipsis veram, & realem, (non solum adparentem) in ceteris systematibus non experimur: experimur illam tamen in systemate Harmoniae Praestabilitae. Vid. Leibn. Theod. §. 299. 300. " Ill. Bilfingerus in Diacrid. §. CCCIV.

illi tributum, quòd scilicet ea faciat, ut simus activi, & vera causa nostrarum actionum, ut simus imputationis ac moralitatis capaces: at hæc indicia ejus existentiam non benè declarant. Neque ea nota, quæ sequitur, quamque Auctor adlegat, majoris est momenti: ait nimirum, nos in nobis habere potentiam resistendi adpetitibus naturalibus, hoc est, non sensibus solum, sed & rationi. Verum enim verò jam monui, resistere nos adpetitibus naturalibus per alios adpetitus naturales. Toleramus quandoque incommoda, eaque cum gaudio; sed fit id ob spem quandam, vel voluptatem malo junctam, illudque superantem: pollicemur nobis exinde bonum, vel in eo bonum reperimus: contendit Auctor, potentia hac transformandi adparentias, ab ipso in medium prolata, nos reddere id jucundum, quod initio nobis displiceat; sed quis non videt, hoc ea propter fieri, quod adplicatio & adtentio ad objectum, itemque consuetudo, dispositionem nostram, adeoque adpetitus nostros naturales, immutent. Facit etiam adsuetudo, ut admodum insignis gradus frigoris, aut caloris, nos non amplius adficiat aliquo incommodo, quod antea nobis usu venit; neque quisquam hunc effectum potentiae nostræ eligendi adscribit. Tempore etiam opus est ad indurandum ita corpus suum, inducendumque istiusmodi callum, quo certorum quorundam opificum manus gradui caloris resistunt, qui nostras manus conficeret. Vulgus, ad quod Auctor provocat, optimè de causa hujus effectus judicat, quamvis ejus adplicationes quandoque sint ridiculæ. Erant duæ ancillæ ad ignem in culina, quarum una ustulata alteri dixit; obsecro, quis ignem purgatorii ferre poterit? ad quod respondit altera, desipis, corculum meum, omnia vertuntur tandem in consuetudinem.

24. At, inquiet Auctor, mirifica ista potentia, quæ nos ad cuncta indifferentes reddit, vel ad cuncta propensos, juxta merum arbitrium nostrum, ipsam quoque rationem antecellit. Atque hoc tertium ejus argumentum est, videlicet, *actiones nostras sufficienter explicari non posse*, nisi ad hanc potentiam decurratur. Sexcenti homines inveniuntur, preces amicorum, consilia propinquorum, conscientiae stimulos, supplicia, mortem, iram divinam, immò & infernum, contemnentes, ut nugis se dare toti queant, in quibus nihil est boni, nec quidquam, quod ferri possit, nisi puræ & liberæ illorum electionis habeatur quædam ratio. In hoc ratiocinio, exceptis verbis ultimis, omnia probantur. Quod si namque ad exemplum quoddam progrediemur, reperiemus, adfuisse rationes vel causas, hominem ad electionem suam compellentes, darique vincula admodum robusta, quibus adligetur. Amoris, verbi gratiâ, ardor stolidus ex pura quadam indifferentia nunquam oriatur, inclinatio, vel animi commotio aliqua, hic ludum suum ludit; sed adsuetudo atque obstinatio in quibusdam ingeniis tantum valere poterunt, ut perdere se malint, quam inde se abstrahere. An aliud exemplum, quod Auctor adfert: Atheus quis-

piam, *Lucilius* aliquis *Vaninus* (m), (ita multi nomen illius efferunt, cum ipse sibi in Operibus suis adtribuat magnificum nomen *Julii Caesaris Vanini*) ob chimæras suas martyrium potius risu dignum subibit, quam impietati suæ remitteret nuntium. Auctor *Vaninum* non citat, sed ille reverâ impias suas opiniones negabat, donec convinceretur, quod Atheismum docuerit,

M m m 3 ejusque

(m) Conf. Litteratiff. *Stolle* Hist. Litt. p. 300. 301. In Taurisano oppido regni Neapolis, quod Duci ejusdem nominis pareret, lucem primam adpexisse *Vaninum*, scribit *Perr. Frid. Arpe* in Vita ill. Ann. 1586. combustus est A. 1619. In *Patavinis* p. 15. fqq. referente eod. *Stolle* in *Additionib. & Emendationibus novissimis*, p. 172. sequentia de *Vanino* leguntur. „ Il „ faisoit le savant & ne l'étoit point. „ Tout son livre de *Arcanis naturæ* Dia- „ logi est dérobé de *Scaliger* in *Carda- „ num*; de *Fracastor*; & de *Pomponace*. „ Je vous assure que cela est très vrai, „ car je l'ai moi-même vérifié. On dit „ qu'il écrivoit au Pape *Paul V.* que si on „ ne lui donnoit un bon *Bénéfice* capable „ de le nourrir & de l'entretenir, il s'en „ alloit dans trois mois renverser toute „ la Religion Chrétienne. Je connois un „ homme d'honneur qui a vu cette Let- „ tre, dans laquelle il y avoit plusieurs „ autres sottises, & même des choses hor- „ ribles. Il a prêché à Paris en Italien en „ divers endroits. Il est mort Martyr de „ l'Athéisme. . . . Quand on lui dit de „ demander pardon à Dieu, au Roi & à „ la Justice, il répondit, qu'il ne cro- „ yoit pas qu'il y eût de Dieu, qu'il n'a- „ voit jamais offensé le Roi, & qu'il don- „ noit la Justice au Diable, s'il y en avoit.“ Eadem docet *B. Cancell. Tubing. Wagnerus* in *Examine Elenctico Atheismi speculativi*, cap. V. Detestandi, ait, & ex memoria generis humani eradicandi hujus libri (scil. *De vitiis Impostoribus Mundi*, Ide quo in cap. IV. anteced.) Auctoris, quisquis fuerit, lateri merito jungendus venit *Julius Caesar Vaninus*, decantatus *Atheorum* *Apollolus*, & *vivicomburio* absumtus *Diaboli* *Martyr*, quartâ lunâ Neapoli in Italia . . . natus, qui publicè fuit confessus, tredecim

hujus veneni *Apostolos* e *Patria* sua fuisse emissos, qui id per omnem *Europam* spargerent, assignatâ sibi *Luteziâ*, qui in *Amphitheatro æternæ Providentiæ* *divino Magico*, Libro A. 1625, sub hoc titulo *Lugduni* evulgato, *Atheismum* sub specie *refutantis* astutissimè confirmavit, is argumētis *providentiæ* *divinam* adserens, quorum probatio frigida *improbationi* vicinior erat; Editio insuper Libro de *admirandis Naturæ Regiæ*, *Deque mortalium arcanis*; quo naturam omnium deam fuit professus; donec A. 1619. corruptæ per novum dogma *juventutis*, & *Dei* persæpè negati, convictus *Tolosæ* post exactum lre semestre *capitali* *judicio*, ut *exsecta* prius *lingua* *vivus* *combureretur*, fuit *condemnatus*, de quo *Gramondus*, horrendi hujus supplicii auctor, Lib. 3. Hist. p. 210. scribit: *Non alias vociferatio horrendior; diceris mugire ielum bovem: Cujus non hominis furor tam insensatus fuit, ut, cum ei a iudicibus imponeretur, veniam petere a Deo, Rege, & Justitia, negaverit id se facere posse, A Deo non, quia eum esse, non esset certum, nec ipse crederet: Non a Rege, quod nihil in eum peccasset, & Rex se nullum fideliozem subditum habuerit: Non a Justitia, seu Iudicibus, quod in eos non peccasset, illi verò ipsum maxima injuria adfuerent; Et si Diaboli essent in Inferno, ut quidem hoc credi & dici solet, se potius devoturum Iudices, ut ab illis auferrentur.“ Ill. *Leibnitius* in *Ep. ad Seb. Korholtum* in *Korholtii* Coll. T. I. Ep. CXCIV. Scripta *Vanini* parvi momenti sunt, sed homo ineptus, immò stultus, comburi non merebatur, claudi jure poterat, nè alios inficeret.“ dat. *Vienne*, 1713. d. 15. Mart. p. 310. Conf. etiam, quæ *Felleus* profert in *Otio Hannover.* pag. 178. *Da Gloria post mortem.**

ejusque Apostolum egerit. Rogatus, an Deus esset, herbam aliquam evulfit, inquit:

Et levis est cespes, qui probet esse Deum.

Enimverò, cum Procurator Generalis Senatus Tolosani (uti fama fert) pungere animum voluisset primi Præsidis, apud quem *Vaninus* multum poterat, cujusque liberos præceptis Philosophiæ imbuebat, fortè & inter domesticos illius numerandus; continuata inquisitio est summo cum rigore, donec *Vaninus*, desperatâ veniâ, moriturus aperiebat ipse, quid esset, Atheus nimirum, in qua quidem actione nihil admodum insolens atque inusitatum videtur. Quod si vel Atheus quidam ad supplicium se ultrò offerret, in eo jactantia posset esse ratio satis robusta, uti fuit in Gymnosophista *Calano* (n), & in Sophista, cujus mortem voluntariam per ignem nobis *Lucianus* describit. At Auctor sibi persuadet, hanc ipsam jactantiam, hanc obstinationem, aliasque istius furfuris intentiones absurdas hominum, qui aliàs non hebeti videntur esse judicio, explorari non posse per adpetitus, a repræsentatione boni & mali oriundos, easdemque nos cogere, ut refugium quæramus in potentia hac transcendente, bonum in malum, & malum in bonum, & indifferens in bonum, vel malum, transformante. Sed non est, quod tam longè procedamus, nostrorumque errorum causæ satis sunt manifestæ. Possumus certè istiusmodi transformationes instituire, sed non, uti in Fearum regno, simplici quodam magicæ hujus potentie actu, sed quòd obscuramus atque in animo suppressimus repræsentationes bonarum malarumve qualitatum, certis objectis naturaliter junctas, & quod non attendimus, nisi ad eas, quæ nostro gustui, vel nostris præjudicatis opinionibus, sunt conformes, vel etiam, quia opè meditationis, certas iis qualitates tribuimus, quæ per accidens tantum, aut ex ratione eas considerandi, nobis consueta, cum illis copulantur. Ut exemplo res fiat illustrior, abhorreo ego per totam vitam a cibo aliquo sat probato, quia puer adfectus sum illius fastidio, quod magnam mihi impressionem reliquit. Contrà, adquiescam in certo quodam vitio naturali, eo quòd resuscitabit in me partem ejus ideæ, quam habui de homine aliquo, mihi caro & amabili. Magnis fortè tactus est ho-

(n) Referunt historiam *Pluarchus* in *Alexandro*. *Strabo*, Lib. XV. *Diodorus Sic.* Lib. XVII. *Bibl. Athenæus*, Lib. X. *Tullius* de *Divinat.* I. & *Quæst. Tusc.* II. *Africanus* Lib. VII. *Val. Max.* Lib. I. c. ult. *Suidas*: *Ælianus* Lib. V. c. VI. Ἄξιός ἐστι καὶ τὸ Καλῶν τῶ Ἰνδῶ πέλος ἰπυίσεσθαι, ἀλλ' οὐδ' αἰ ἴππος, ἢ καὶ ἀγαθῆσαι; Est & *Calani* *Indi* finis dignus, quem laudemus, alius fortè dixisset, quem etiam admiremur;

Ad ea *Eruditiſſ. Perizonius* in notis: Longè aliter sentit *Lucianus* de *Morte Peregrini*, pag. 772. qui, quam retulisset, *Peregrini* discipulum voluisse hunc adſimilare *Brachmanibus* *Indorum*, addit; ὡς περὶ αὐτῶν καὶ ἰνδῶν ἕστιαι πρὸς μῆρας, & κινδύνηται ἀνθρώπων, quasi fieri non possit, ut etiam in *India* *stulti* quidam *Evani* homines. ed. *Gronovian.* 1731. 4. p. 493. not. 3. *V. Ten.* *Theod.* §. 257. & not. 9.

mo juvenis adplausibus, ipsi post rem publicè & feliciter gestam collatis: impressio ingentis hujus voluptatis mirificum in eo excitabit gloriæ sensum, dies noctesque in alendo hoc adfectu occupabitur, mortem etiam contemnet, dummodò finis sui compos fiat. Quamvis enim non ignoret, se minimè percepturum ea, quæ de ipso mortuo prædicabuntur; tamen ejus laudis repræsentatio anticipata in mentem ipsius plurimùm valet. Istiusmodi certè rationes semper adsunt in actionibus, quæ vanissimæ & absurdissimæ videntur iis, quibus hæ rationes displicent. Uno verbo, impressio valida, vel sæpius repetita, nostra organa, nostram imaginationem, nostram memoriam, immò & ratiocinium nostrum, mirificè permutare potest. Homo, qui mendacium, forsan ex suo sinu profectum, sæpius narravit aliis, tandem ut vero ipsemet adsentitur. Cumque ejus rei, quæ placet, crebra sit repræsentatio, eadem quoque facilis putatur, & ita comparata, ut parvo negotio obtineri queat, unde plerumque facile creditur, quod optatur,

Et qui amant ipsi sibi somnia fingunt.

25. Itaque errores, absolutè loquendo, nunquam sunt voluntarii, quamquam sæpius cum iis concurrat voluntas ratione quadam indirecta, ob voluptatem, quam ex nonnullarum cogitationum præsentia capimus, vel ob averfationem, qua in alias ferimur. Bona libri alicujus idea Lectoris persuasioni inservit. Habitus gestusque loquentis auditorum adlicent gratiam. Proni erimus in contemptum doctrinarum, ab homine, quem nauci habemus, aut odio prosequimur, vel ab alio quodam, in eo, quod nos urget, alteri haud dissimili proficiscentium. Jam monui, cur tam facile ea nobis persuaderi sinamus, quæ utilia vel jucunda sunt, novique homines, qui initio mundanis commoti rationibus, religionem mutarunt, postea verò persuasum habuerunt, immò penitus exploratum, se ad meliorem partem discessionem fecisse. Constat etiam, obstinationem non esse tantùm electionem malam, eamque perseverantem, sed quandam etiam dispositionem in ea perseverandi, a bono aliquo oriundam, quod sibi formatur, vel a malo aliquo, quod mutationi inesse fingitur. Forsitan electio prima animi levitati debetur, illius verò fovendæ consilium rationibus, vel impressionibus, quibusdam fortioribus acceptum ferendum est. Sic inveniuntur nonnulli disciplinarum moralium Doctores, qui electionem semel factam tuendam esse præcipiunt, ne inconstantes simus, vel esse videamur. Interim perseverantia aliqua incommoda est, si monita rationis spernuntur, imprimis in argumento satis digno, quod serio examini subjiciatur: quod si verò idea mutationis molesta est, adtentio inde facile abducitur; hocque ipso via sæpillimè ad obstinationem paratur. Auctor, qui obstinationem jactatæ puræ suæ indifferentiæ tribuere voluit, considerare potuisset, ad electionem quandam suscipiendam requiri aliquid aliud, atque solam tantùm electionem, vel puram indifferentiam; imprimis ubi electio

hæc.

hæc ex levitate profecta est, quæ levitas eò major cernitur, quò majore cum indifferentia eligebatur; quo in casu ea facilè depellitur, nisi vanitas, adfuetudo, utilitas, vel alia quædam ratio, nobis suaserit perseverantiam. Neque existimandum est, vindictam sine causa placere. Qui ad doloris sensum sunt vivaces, ii noctem diemque in ea cogitatione consumunt, & vix, ac ne vix quidem, imaginem mali, vel acceptæ contumeliæ, ex animo eradicare possunt. Pro maxima delectatione habent, ab idea contemptus liberari, quæ semper recrudescit, quæque nonnullis vindictam ipsa vita dulciorem reddit:

Quæ vindicta bonum vitæ jucundius ipsa.

In eo videtur esse Auctor, ut nobis persuadeat, si adpetitus noster, vel averfatio nostra, ad objectum non satis dignum tetenderit, plerumque collatum illi esse residuum boni vel mali, quo adfecti sumus, jactata illa eligendi potentia, quæ ad voluntatem res vel bonas, vel malas, repræsentat. Præsto fuerunt duo gradus mali naturalis, adcesserunt sex gradus boni artificialis potentia, quæ sine argumento eligere potest. Igitur aderant quatuor gradus boni gratuiti (cap. 5. sect. 2. §. 7.) Quòd si hæc ita fieri possent, longè procederetur, uti jam supra notavi. Censet etiam, ambitionem, avaritiam, ludendi furorem, aliasque cupiditates frivolas, omnem suam vim ab hac potentia accipere mutuam (cap. 5. sect. 5. subsect. 6.) Enimverò dantur aliàs tot falsæ in rebus adparentiæ, tot imaginationes, ad augenda vel minuenda objecta idoneæ, tot malè fundatæ concatenationes in ratiociniis nostris, ut auxilio non sit opus parvæ istius Feæ, hoc est, potentiæ hujus internæ, quæ veluti magica quadam arte operatur, cuique Auctor omnes has confusiones adtribuit. Denique jam sæpè dixi, si ad partem quandam, rationi agnitæ contrariam, accedimus, nos eò adduci per rationem aliam, specie fortiolem, uti verbi gratiâ voluptas est, quam capimus ex eo, quòd videamur independentes, & actionem insolentem suscipiamus. Erat quondam in Aula Osnabrugensi Ducalis Ephebei Præfectus, qui, instar alterius *Mutii Scævole*, brachium flammæ immisit, ut propè nihil deesset, quin gangrænam sibi induceret, probaturus nimirum, animi sui virtutem vel acutissimo dolore majorem esse. Pauci, opinor, hominem imitabuntur, nec scio, an facilè inveniri posset Auctor, qui, suscepta potentiæ sine argumento, vel & sine ratione, eligendi defensione, Librum suo ipsius exemplo ita probare vellet, ut infigne quoddam stipendium, vel munus aliquod luculentum, ultrò abdicaret, quò tantum superioritas hæc voluntatis in rationem constaret. Equidem persuasissimum habeo, neminem, cui sanum incipit, id accepturum, statimque intellecturum, quòd sacrificium suum redderetur inuisibile, si ipsi ostenderetur, ita se vestigia tantum persecuturum *Heliodori*

tori (o), Episcopi Larissæi, cui, (quemadmodum fama est) liber de amoribus *Theagenis* & *Charicleæ*, majore in pretio fuit, quam Episcopatus ipse: id quod illi non erit difficile, qui carere officio suo ob facultates privatas potest, & tenerrimo gloriæ stimulo ducitur. Ita quotidie reperuntur, qui commoda suis adfectibus, hoc est, bona realia bonis adparentibus, devovent.

26. Quod si persequi luberet omnia ratiocinia Auctoris, sæpius id, quod jam nostro examini subiectum est, repetentia, sed ita repetentia, ut plerumque inibi additionem quandam elegantem & benè excogitatum cernere liceat, animum rei penitius, quam satis est, immergere tenerer: quo quidem labore me supersedere posse confido, quod omnes illius rationes, uti par erat, investigatæ & dilutæ videantur. Commodum accidit, quod in eo praxis plerumque theoriam corrigat atque emendet. Postquam in *secunda sectione* capituli hujus quinti pronunciaffet, nos ad Deum accedere potentia sine ratione eligendi, exercitiumque hujus potentia nobilissimæ reddere nos posse quam felicissimos; qualia effata profectò omni admiratione digna sunt, cum Deum potiùs Ratione imitemur, nostraque felicitas in eo conspiciatur, quod rationi obtemperemus; Auctor insignem iterum adfert emendationem, dum §. 5. præclare docet, ad præstandam nobis felicitatem opus esse, ut electiones nostras adcommodemus rebus, quoniam res non facile se nobis adcommodare solent; hocque reverà esse se voluntati divinæ adcommodare. Sine dubio rectè se habent, quæ dixit, at ita statuit etiam eodem tempore, voluntatem nostram, quantum fieri possit, conformandam esse ad realitatem objectorum, & ad veras boni & mali repræsentationes; adeoque rationes moventes boni & mali,

Tom. I.

N n n

liber-

(o) B. Jo. Alb. Fabricius in Biblioth. Græc. Lib. V. c. VI. §. 1. „ *Heliodorus*, Theodosii F. Phoenix Emesenus, Imperatorum Theodosii M. Arcadii atque Honorii temporibus clarus, homo Christianus, composuit admodum juvenis *Αἰδιόπινα*, fabulam disertam, elegantem & amoenam, scriptam prosâ, complexamque amores castos, & varias jactationes *Theagenis* & *Charicleæ*, Libris X. Postea, teste *Socrate*, V. 22. p. 287. factus Episcopus Tricensis in Thessalia, auctor fuit moris, ut Clericus, qui post susceptum sacrum munus cum uxore, ante clericatum legiimo matrimonio junctâ, cohabitaret, deponeretur. Quod verò *Nicophorus* XII. 34. Hist. Eccles. addit, Synodum provinciam statuisse, ut quoniam lectione ejus librorum juvenes multi in periculum pudoris conjice-

rentur, ipsos vel igni abolendos daret, vel Episcopatu cederet; atque *Heliodorum* Episcopatu excidere, quam scripta sua abolere maluisse: Hoc meritò fabulosum videtur viris doctissimis *Valesio* p. 72. ad *Socratem*, *Petavio* apud *Vavassorem* & *Vavassori* ipsi p. 149. de ludicra dictione, *Sorélo* in observationibus ad Librum XIII. Pastoris sui insipientis (*Berger extravagant*) p. 685. *Huetio* p. 36. Libri de Origine fabularum Romanensium, & *Petro Balio* in Dictionario Historico-Critico, Tom. 2. p. 1499. “ Idem §. V. citat alium *Heliodorum* Larissæum, sub cujus nomine *Optica*, sive *κεφάλαια τῶν ὀπτικῶν*, paucis foliis constantia, edita sunt Græcè & Latine Florentiæ apud *Juntas*, 1573. 4. & alib. deinceps.

libertati non esse contrarias, tantumque abesse, ut potentia sine causa eligendi nostræ felicitati inserviat, ut ea potius inutilis sit, immò perniciosissima. Interim bonum est, eam nullibi subsistere, esseque tantum *ens rationis ratiocinantis*, quemadmodum Scholastici fictiones nuncupant necdum possibiles (p). Equidem malle ea adpellare *entia rationis non ratiocinantis*. Video insuper, *sectionem III.* (de Electionibus intempestivis) posse transmitti, quoniam ea præcipit, non eligendas esse res impossibiles, inconstantes, noxias, voluntati divinæ contrarias, ab aliis præoccupatas. Auctor etiam observat quàm commodissimè, de alterius felicitate sine necessitate detrahentes, voluntati divinæ adversari, quæ omnes, quantum fieri potest, vult esse felicissimos. Idem dicam de *IV. sectione*, in qua locutus est de origine electionum intempestivarum, quales sunt error vel ignorantia, negligentia, levitas celeriter sine aliquo scrupulo sententiam mutandi, obstinatio temporariam mutationem excludens, ac prævæ consuetudines; denique importunitas adpetituum, sæpè nos perincommodè ad res externas compellentium. *Sectionis quinta* occupatur in conciliandis pravis electionibus aut peccatis, cum potentia & bonitate Dei, &, quoniam ea *sectio* prolixa, in subseciones dividitur. Auctor haud levis objectionis onus sine necessitate sibi ipsi imposuit: tuetur namque, sine potentia eligendi, in electione prorsus indifferente, nullum dari peccatum. Jam Deo foret quàm minimè difficile, creaturis potentiam tam parum rationi consentaneam denegare. Sufficeret illis commoveri representationibus bonorum & malorum; Deus igitur, juxta Auctoris hypothesin, facile peccatum impedire posset. Neque aliam tollendæ hujus difficultatis rationem invenit, quàm si dicat, potentiâ hæc a rebus avulsâ, Mundum fore duntaxat machinam purè passivam. Verùm cuncta hæc satis superque sunt refutata. Quòd si potentia ista in mundo deficeret, uti reverà deficit, illa non magnoperè desideraretur. Animæ satis erunt contentæ representationibus bonorum vel malorum, ut electiones suas suscipiant, mundusque eandem, quam habet, pulchritudinem servabit. Auctor repetit id, quod suprâ monuit, sine hac potentia nullam fore felicitatem; sed sufficienter responsum est, & ne minimâ quidem verisimilitudine claret illa adfertio, nec alia quædam paradoxa, quæ ad tuendum primum suum paradoxum hoc loco producit.

27. Utitur parvâ quadam digressionem ad materiam de precibus (subsect. 4.) illos, inquiens, qui preces ad Deum fundunt, expectare mutationem ordinis naturalis, sed videntur, se fallere juxta ipsius sententiam. Certè, homines acquiescent, ubi exaudiuntur, nec erunt solliciti, num eorum gratiâ cursus naturæ sit mutatus, nec ne? Quod si etiam bonorum Angelorum operâ adjuvantur, nulla tamen aderit mutatio in ordine rerum generali. Neque illa Auctoris nostri sententia a ratione abludivit, dari sci-

licet

(p) Conf. ill. *Wolfii Ontol.* Lat. §. 140.

licet systema substantiarum spiritualium æquè ac corporearum, substantiasque spirituales perinde, atque corpora, inter se commercium habere. Deus utitur ministerio Angelorum ad regendos homines, salvo tamen & incolumi manente ordine Naturæ. Interim facilius istiusmodi res dicuntur, quàm explicantur, nisi ad meum harmoniæ systema fiat transitus. Auctor verò paullo longiùs pedem promovet. Existimat, missionem Spiritûs Sancti initio magnum fuisse miraculum, nunc autem illius in nobis operationes esse naturales. Videat ipse, quomodo opinionem suam explicet, & cum Theologis aliis consentiat. Observo interim, ipsum naturalem precum usum collocare in virtute animam reddendi meliorem, adfectus vincendi, & certum novæ gratiæ gradum acquirendi. Nos præ eadem dicere possumus in nostra hypothese, quæ vult voluntatem agere tantùm secundùm motiva; neque iis preminur difficultatibus, quibus Auctor exponitur potentiâ suâ eligendi sine ratione. Videt se præterea valde constrictum difficultate a præscientia Dei proficiscente; quòd si enim anima perfectè indifferens est in electione sua, quomodo ista electio præscribi potest, & quanam ratio sufficiens cognoscendæ rei alicujus inveniri poterit, si nec illius esse rationem ullam agnoscit? Auctor ad alium locum remittit solutionem hujus difficultatis, quæ (juxta illius mentem) integrum opus requireret. Cæterùm, quandoque cogitata non spernenda profert de malo morali, nostrisque principiis sat conformia. Exempli gratiâ, quando dicit (subsect. 6.) vitia & crimina Universi pulchritudinem nequaquam minuere, sed augere potiùs; uti quædam dissonantiæ durezza sua auribus offensionem forent, si solæ fuerint perceptæ, quæ tamen in commissione harmoniam efficerent multò suaviorem. Adnotat etiam permulta bona, malis inclusa, verbi causâ, utilitatem prodigalitatæ in opulentis, & avaritiæ in pauperibus, quod profectò artium incrementis inservit. Porro ostendit quoque, nos non oportere judicare de Universo ex Globi nostri, omniumque illorum, quæ nobis cognita sunt, parvitate, cum eorum maculæ, aut vitia, perinde prodesse queant ad pulchritudinem residui efferendam, atque fuci muscarii, qui in se ipsis pulchri nihil habent, apti putantur a formoso feminarum sexu ad faciem integram ornandam, utut illius partem, quam tegunt, deformare videantur. Cotta apud Ciceronem Providentiam, dum ea hominibus Rationem largitur, comparaverat cum Medico, vinum ægroto concedente, quamvis præsensisset abusum cum damno vitæ suæ. Respondet Auctor, Providentiam facere id, quod sapientia & bonitas postulet, ac bonum, inde redundans, malum quantitate superare. Si Deus homini rationem non dedisset, nullus planè homo existeret, Deusque similis foret Medico, qui, ut morbum impediret, hominem interimeret. Addi potest, Rationem in se ipsam minimè nocere, sed nocere defectum Rationis (q); inque abusu

N n n 2 Rationis

(q) Conf. Disc. de Conform. Fidei cum Ratione, §. 46. lxx.

Rationis institui quidem examen intuitu mediiorum, sed finem, pravum videlicet, qui sibi proponitur, non satis excuti. Igitur semper ob defectum Rationis prava admittitur actio. Proponit etiam objectionem *Episcopi* apud *Lactantium* in Libro de Ira Dei, quæ ita ferè sonat: Aut Deus mala tollere vult, nec id efficere potest, quo casu impotens esset; aut potest ea tollere, nec vult, id quod malignitatem in ipso proderet; aut certè utraque virtute, & potentia & voluntate, simul destituitur, id quod ipsum & impotentem & invidum eodem planè momento nobis sifteret; aut denique potest & vult, sed eo in casu quæstio erit, cur igitur id non facit, si existit? Respondet Auctor, Deum non posse mala tollere, nec velle etiam, neque tamen eam ob causam malignum, vel impotentem, esse. Dicere maluissem, ipsum ea tollere posse, sed non velle absolute, idque cum ratione; quia eodem actu & bona tolleret, immò plus boni tolleret, quàm mali. Postquàm ita tandem Auctor innotet finem imposuit operi suo erudito, adjunxit adhuc *Appendicem quandam*, in qua illi sermo est de Legibus divinis. Optimè distinguit hæc Leges in naturales & positivas; monet, Leges particulares naturæ animalium cedere debere Legibus generalibus corporum; Deum propriè non irasci, quando Leges ipsius violatæ sunt; sed ordinem voluisse, ut is, qui peccet, adcerseret sibi malum, & ut is, qui vim adferat aliis, vim iterum pateretur. Censet autem, Leges positivas Dei indicare & prædicare potius malum, quàm illud infligere. Atque hoc ei occasionem suppeditat de æterna malorum damnatione verba faciendi, quæ non ampliùs ad emendationem, neque ad exemplum prodest, & tamen justitiæ Dei vindictivæ satisfaci, quamquam illi ipsi suæ calamitatis sint architecti. Interim suspicatur, pœnas hæc malorum aliquid emolumenti adferre bonis, & nescit insuper, an non fatius sit damnari, quàm non existere, quandoquidem fieri posset, ut damnati, insania quadam abrepti, animis in transversum actis obstinarent perseverare in sua miseria, sicque, ut Auctor opinatur, mediis in malis judiciorum suorum pravitati adplauderent, in voluntate Dei arguenda voluptatem suam quærentes. Videmus namque quotidiano die exempla hominum morosorum, malignorum, invidorum, qui ex representatione suorum malorum voluptatem capiunt, seque ipsos adfligere laborant. Non contemnenda sunt hæc cogitata, quorum similia & ipse interdum sum meditatus, sed nolim tamen de iis decretoriam pronuntiare sententiam. Retuli suprà §. 271. Tentaminum, *Balio* oppositorum, fabulam de Diabolo, veniam ab Anachoreta quodam Dei nomine oblatam repudiante. Baro *Andreas Taiffel*, ex Optimatibus Austriacis, *Ferdinandi*, Archiducis Austriaci, dein Imperatoris hoc nomine secundi, primarius equitandi Magister, facta ad nomen suum adlusionem (quod in lingua Teutonica Diabolum significare videtur) pro symbolo elegit Diabolum seu Satyrum quendam, cum hocce dicto Hispanico, *mas perdidó*,

y menos arrepentido, plus jacturæ, & minus pœnitentiæ; quo indicatur adfectus spe omni fraudatus, & depelli nescius. Repetiit postea tesseram hanc Comes *de Villamediana*, Hispanus, cum Reginæ diceretur amasius. In quæstione, cur sæpè numero boni malè, & mali benè habeant, illustris Auctor noster existimat, eam satis jam excussam, scrupulosque omnes penitus dissipatos esse. Interim tamen adnotat, posse quandoque dubitari, an non boni, calamitatibus pressi, ipfarum ope calamitatum boni evaserint, & an non impii felices felicitatis ipsius usu forte depravati fuerint. Adjicit, iniquos nos esse judices, non solum ubi agitur de cognoscendo homine bono, sed & de cognoscendo homine felice. Sæpius in honore est hypocrita, & in contemptu alius quispiam, sine adfectione solidæ virtutis studiosus. Ita parum quoque nobis perspecta est prosperitas, & latet sæpè felicitas sub laciniis pauperis alicujus, sua sorte contenti, dum frustra quæritur in Magnatum aliquorum palatiis. Denique Auctor observat, maximam felicitatem in hac vita consistere in spe felicitatis futuræ, adeoque dici posse, improbis nihil accidere, quod non ad emendationem, vel ad castigationem, proffit, nec quidquam bonis evenire, quod non majus bonum illis adportet. Hæ conclusiones cum meis cogitationis oppidò conspirant, neque ad finem hujus Operis proferri quid potest, quod magis sit conveniens.

